

Możliwości biologicznej ochrony roślin przed chorobami w szkółkarstwie, ze szczególnym uwzględnieniem łęgniowców (Oomycetes) i grzybów z rodzaju *Fusarium*

The possibilities of biologically protecting plants against diseases in nurseries,
with special consideration of Oomycetes and *Fusarium* fungi

Adam Okorski^{1*}, Tomasz Oszako², Justyna A. Nowakowska³, Agnieszka Pszczółkowska¹

¹Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Katedra Diagnostyki i Patofizjologii Roślin, pl. Łódzki 5, 10–727 Olsztyn;

²Instytut Badawczy Leśnictwa, Zakład Ochrony Lasu, Sękocin Stary, ul. Braci Leśnej 3, 05-090; ³Instytut Badawczy Leśnictwa, Laboratorium Biologii Molekularnej, Sękocin Stary, ul. Braci Leśnej 3, 05-090 Raszyn

* Tel. +48 89 5233511; e-mail: adam.okorski@uwm.edu.pl

Abstract. Achieving high quality propagative material is difficult today due to the limited number of pesticides recommended for use. Simultaneously, EU regulations on Integrated Pest Management (IPM) in forest nurseries came into a force, requiring a search for alternative plant protection methods that are safe for humans, animals and the environment. In this paper, we present the possibilities of using bio-fungicides against diseases in forest nurseries, their mechanisms of action, as well as the direction of their development (according to IPM rules). We reviewed the results achieved by different research teams presenting the possibilities and trends in combatting Oomycetes and *Fusarium* spp. pathogens currently having the most important economic impact.

Key words: forest protection, forest nurseries, biological control, Oomycetes, *Fusarium*

1. Wstęp

Ekosystemy lądowe stanowią niezwykle skomplikowany układ wzajemnych relacji i powiązań pomiędzy czynnikami środowiskowymi a żywymi organizmami. Tkanki roślinne są zasiedlane przez liczne mikroorganizmy (grzyby, bakterie, promieniowce, pierwotniaki, wirusy, itd.), które wykorzystują rośliny jako źródło pokarmu, środowisko życia lub środek transportu do nowych siedlisk. Ogromna różnorodność i liczebność mikroorganizmów występujących w ekosystemach leśnych daje podstawy, by przypuszczać, iż możliwości wykorzystania ich w różnych aspektach działalności człowieka, w tym w biologicznej ochronie roślin przed chorobami, są bardzo duże. Różnorodność biologiczna mikroorganizmów w środowisku leśnym decyduje często o zdrowotności roślin drzewiastych, ponieważ stosowa-

wanie chemicznych środków ochrony roślin jest coraz bardziej ograniczane (Głowacka et al. 2012).

Najgroźniejszą chorobą występującą w szkółkach leśnych w Polsce jest zakaźna zgorzel siewek, która atakuje kielki (zgorzel przedwzrostowa) oraz rozwija się kilkanaście dni po skielkowaniu nasion (zgorzel powzrostowa). Powoduje ją szeroka grupa patogenów, obejmująca przede wszystkim łęgniowce z rodzajów *Phytophthora* i *Pythium* oraz grzyby z rodzajów *Fusarium*, *Cylindrocarpon* i *Rhizoctonia* (Mańka 2005; de Vasconcellos et Cardoso 2009; Lefort et al. 2013). Szkółkarstwo leśne w obliczu dążenia do eliminacji użycia substancji chemicznych nieprzyjaznych środowisku naturalnemu boryka się obecnie z trudnościami w ograniczaniu chorób leśnego materiału rozmnożeniowego. W tej sytuacji niezbędne jest wykorzystanie w leśnictwie alternatywnych metod ochrony roślin, do których zaliczana jest ochrona biologiczna. Zaprezentowane w ni-

niejszym artykule wyniki prac badawczych dotyczących wykorzystania czynników biologicznej ochrony w ograniczaniu występowania patogenów w szkółkach leśnych, drzewostanach oraz naturalnych ekosystemach wskazują na duży potencjał możliwości stosowania metod biologicznych w leśnictwie (Reglinski, Dick 2005; Hill et al. 2007; Lefort et al. 2013). Niniejsze opracowanie stanowi omówienie mechanizmów oddziaływania poszczególnych grup czynników biologicznej ochrony roślin, zarówno na patogeny, jak i rośliny, szczególnie w kontekście ograniczania chorób zgorzelowych. Zaprezentowano również perspektywy wykorzystania metod biologicznych w szkółkarstwie leśnym oraz trudności związane ze stosowaniem biologicznej ochrony.

2. Biologiczna ochrona – definicja, mechanizmy

W sformułowanych przez Bakera i Cooka (1974) podstawach biologicznej ochrony roślin jest ona określona jako ograniczenie występowania patogenicznych organizmów za pomocą innych organizmów żywych. Obecnie, pojęcie biologicznej ochrony roślin jest bardziej złożone i jest definiowane jako wykorzystanie biopestycydów (biopreparatów), czyli środków ochrony roślin zawierających czynnik lub czynniki pochodzenia biotycznego (biological control agents – BCA), do ograniczania występowania organizmów patogenicznych (za pośrednictwem jednego lub kilku mechanizmów działania) oraz do kontroli występowania chwastów. BCA wpływają bezpośrednio lub pośrednio jedynie na patogeny lub zarazem na patogeny i rośliny. Biotyczne czynniki mikrobiologiczne to żywe organizmy: bakterie, grzyby i wirusy, antagonistyczne w stosunku do patogenów lub indukujące mechanizmy obronne roślin (Cook 1993; Schouten et al. 2008).

Metoda z użyciem mikrobiologicznych BCA opiera się na wykorzystaniu ich zdolności konkurencyjnych (szybki wzrost, intensywne zarodnikowanie, duże zdolności adaptacyjne), które pozwalają na kolonizację nisz ekologicznych i ograniczenie liczebności populacji organizmów patogenicznych, zarówno w glebie, jak i roślinach. BCA, poza konkurencją o przestrzeń życiową, współzawodniczą z patogenami o składniki odżywcze, które znajdują się w glebie (Okorski 2007).

Bezpośrednie oddziaływanie BCA na mikroorganizmy patogeniczne polega na syntetyzowaniu enzymów litycznych oraz antybiotyków hamujących ich wzrost i rozwój, a także na nawiązywaniu z patogenem bezpośredniego kontaktu pasożytniczego (nadpasożytnictwo; Whipps 2001). W relacjach z roślinami BCA aktywują systemiczną odporność nabytą (systemic acquired resistance, SAR) poprzez syntezę kwasu salicylowego oraz

białek związanych z patogenezą (pathogenesis-related proteins, PR) (Kozłowska, Konieczny 2003) lub biorą udział we wzbudzeniu indukowanej odporności systemicznej (induced systemic resistance, ISR). W tym pierwszym przypadku, wyzwalaczami reakcji odpornościowej roślin są zarówno czynniki biotyczne, jak i abiotyczne (Salas-Marina et al. 2011). Indukcję systemicznej odporności ISR aktywują saprotroficzne grzyby i bakterie, cząsteczką sygnałową jest etylen, a kluczową rolę odgrywa kwas jasmonowy (JA) (Pieterse et al. 2001).

Skutkiem aktywacji odpowiedzi obronnej roślin jest akumulacja białek PR, fitoaleksyn (FA), chitynaz, glukanaz i peroksydaz oraz synteza związków fenolowych (Khan et al. 2004).

Najczęściej wykorzystywane grzyby w biologicznej ochronie roślin należą do rodzajów: *Ampelomyces*, *Candida*, *Coniothyrium*, *Dactylella*, *Gliocladium*, *Paecilomyces* i *Trichoderma* (Fravel 2005). Grzybowe BCA tworzą wtórne metabolity o właściwościach antybiotycznych (Vinale et al. 2008), syntetyzują enzymy (chitynazy, celulazy, glukanazy, proteazy) pozwalające na nawiązanie relacji pasożytniczej (Harman et al. 2004), oraz indukują w roślinach mechanizm SAR i ISR (Salas-Marina et al. 2011).

Bakterie zaliczane do czynników biologicznej ochrony należą do grupy PGPR (plant growth promoting Rhizobacteria), które poza antagonistycznymi oddziaływaniami na patogeny wywierają korzystny wpływ na rośliny. Bakterie PGPR udostępniają roślinom trudno dostępne formy składników mineralnych oraz poprawiają strukturę gleby, produkują analogi roślinnych regulatorów wzrostu, a także wiążą toksyczne metale ciężkie (Gutierrez-Manero et al. 2001). Bakterie PGPR to przede wszystkim przedstawiciele rodzajów: *Acetobacter*, *Acinetobacter*, *Alcaligenes*, *Arthrobacter*, *Azoarcus*, *Azospirillum*, *Azotobacter*, *Bacillus*, *Beijerinckia*, *Burkholderia*, *Derrxia*, *Enterobacter*, *Gluconacetobacter*, *Klebsiella*, *Ochrobactrum*, *Pseudomonas*, *Rhodococcus*, *Serratia*, *Zoogloea* (Singh et al. 2011).

Bakterie z grupy PGPR stymulują rozwój roślin poprzez: indukowanie wydzielin korzeniowych, ograniczenie namnażania patogenów korzeniowych (produkcja cyjanowodoru oraz antybiotyków, i współzawodnictwo pokarmowe), produkcję sideroforów, redukcję azotanów, wiązanie azotu oraz uwolnienie fosforanów. Bakterie te ponadto wytwarzają kwasy organiczne i fitohormony (np. kwas indoliloctowy) oraz indukują odporność typu ISR (Figueiredo et al. 2010; Kaur et al. 2013). Czynnikiem biologicznej ochrony są także bakterie mykofagiczne, które za pomocą aktywnych mechanizmów pasożytują na strzępkach grzybów (de Boer et al. 2005; Fritsche et al. 2006).

Niezwykle ważną grupę BCA stanowią bakterie należące do typu *Actinobacteria*, zwane promieniowcami.

Mikroby te syntetyzują około 70–80% wszystkich znanych wtórnych metabolitów produkowanych przez mikroorganizmy (Berdy 2005; Golińska, Dahm 2013). Największym potencjałem do zwalczania chorób roślin charakteryzują się przedstawiciele rodzajów *Streptomyces* i *Micromonospora* (Lehr et al. 2008; El-Tarabily et al. 2010). Promieniowce oddziałują na patogeny poprzez produkcję antybiotyków, zewnątrzkomórkowych polisacharydów indukujących odpowiedź obronną roślin (exopolysaccharides, EPS), enzymów hydrolizujących ścianę komórkową grzybów (β -1,3-, β -1,4-, β -1,6-glukanaz), sideroforów i fitohormonów (Valois et al. 1996; Gohar et al. 2006; Ma, Berkowitz 2007; Khamna et al. 2009).

Grzyby mykoryzowe, jako czynniki biologicznej ochrony, pełnią istotną rolę w ochronie ekosystemów leśnych. Szacuje się, że około 5000-6000 gatunków grzybów może być zaangażowanych w ektomykorozy (Molina et al. 1992). Korzystny dla roślin efekt oddziaływania grzybów mykoryzowych polega na zwiększeniu zdolności systemu korzeniowego do absorpcji składników mineralnych i wody (Read, Perez-Moreno 2003), dlatego zaszczepianie grzybami mykoryzowymi sadzonek w szkółkach kontenerowych znacznie poprawia ich przeżywalność (Domenech et al. 2004). Istnieją doniesienia wskazujące, że grzyby mykoryzowe mogą zwiększać odporność roślin na infekcje wywołane przez patogeny glebowe (Azcón-Aguilar, Barea 1996; Graham 2001). Niektóre grzyby ektomykoryzowe produkują siderofory wiążące żelazo w glebie (Renshaw et al. 2002), inne zaś syntetyzują antybiotyki (Tsantrizos et al. 1991). Podstawowym mechanizmem oddziaływania tych grzybów na patogeny jest konkurencja oraz tworzenie fizycznej bariery uniemożliwiającej infekcję (Graham 2001). Najważniejsze grzyby mykoryzowe wykorzystywane w biologicznej ochronie należą do rodzaju *Glomus*, są to gatunki: *Gigaspora margarita*, *Hebeloma crustuliniforme*, *Sclerocystis dussi* (Kowalski, Wojnowski 2009; Ozgonen et al. 2009; Kavatagi, Lakshaman 2012).

Kolejną grupą czynników biologicznej ochrony roślin są związki chemiczne pochodzenia organicznego i nieorganicznego, które mogą być aplikowane do gleby oraz bezpośrednio na rośliny i nasiona w celu ograniczenia chorób wywołanych przez patogeny. Do grupy związków pochodzenia organicznego zalicza się ekstrakty roślinne, olejki eteryczne, glukozytolany i chitozan oraz syntetyczne związki: kwas salicylowy, ester S-metylowy kwasu benzo[1,2,3]tiadiazolo-7-karbotiowego (ASM), benzotiadiazol (BTH), kwas β -aminomasłowy (BABA) oraz nadtlenek wodoru (Oostendorp et al. 2001; Alabouvette et al. 2006; Muthukumar et al. 2010; Abdel-Monaim 2013). Związki te działają hamująco na wzrost patogenów oraz podobnie jak mikroorga-

nizmy antagonistyczne aktywizują mechanizmy obronne roślin (Alabouvette et al. 2006).

3. Biologiczna ochrona w szkółkarstwie leśnym

Literatura dotycząca biologicznych metod ochrony roślin obejmuje opis wielu przykładów korzystnego zastosowania BCA w przypadku upraw rolniczych i ogrodniczych, natomiast przykłady wykorzystania czynników biologicznej ochrony w ograniczaniu chorób występujących w szkółkach leśnych są nieliczne. Autorzy prac badawczych podają, że biologiczne ograniczanie chorób drzew jest bardzo trudne, co wynika ze specyfiki produkcji (Reglinski, Dick 2005; Hill et al. 2007). W Nowej Zelandii (gdzie szkółkarstwo kontenerowe dostarcza rocznie około 50 mln sadzonek) ważnym wsparciem produkcji jest wykorzystanie czynników biologicznej ochrony, co ma zapewnić ochronę przed chorobami oraz korzystnie wpływać na wzrost sadzonek (Hohmann et al. 2011). BCA w szkółkach leśnych można stosować na dwa sposoby: poprzez zaprawianie nasion oraz opryskiwanie roślin (Hohmann et al. 2011). Na podkreślenie zasługuje fakt, iż zaprawianie nasion jest z punktu widzenia finansowego bardzo korzystne, a jednocześnie bardzo skuteczne, szczególnie w odniesieniu do chorób powodowanych przez grzyby związane ze środowiskiem glebowym (Mousseaux et al. 1998; Bell et al. 2000). Zdaniem Bent i in. (2001) istotnym elementem technologii produkcji szkółkarskiej jest inokulacja sadzonek drzew bakteriami z grupy PGPR, gdyż poprawia ich kondycję oraz zwiększa zdolności adaptacyjne roślin po przesadzeniu. Zdaniem Reglinskiego i Dicka (2005) możliwości wykorzystania antagonistycznych mikroorganizmów, do których należą grzyby rodzaju *Trichoderma*, do ograniczania patogenów podstawowych gatunków lasotwórczych są ogromne. Potwierdzeniem tej tezy są wyniki badań uzyskane przez Hilla i in. (2007), które wykazały, że stosowanie gatunków *Trichoderma* poprawiło stan zdrowotny sadzonek sosny kalifornijskiej (*Pinus radiata*) w hodowli kontenerowej. W innych badaniach wykazano korzystny wpływ grzybów z rodzaju *Trichoderma* na wzrost różnych roślin drzewiastych (Paderes et al. 2005; Adams et al. 2007; Grodnitskaya, Sorokin 2007), a wykorzystany w badaniach Kelley'a (1976) gatunek nadpasożyta *T. harzianum* ograniczał choroby zgorzelowe na sadzonkach sosny (*Pinus echinata*). Ten sam gatunek zastosowany w szkółkach kontenerowych zmniejszył śmiertelność sadzonek dąglezji zielonej *Pseudotsuga menziesii* na skutek infekcji roślin powodowanej przez *Fusarium oxysporum* (Mousseaux et al. 1998). Kolejne badania wykonane

przez Hilla i in. (2007), dowiodły, że zarówno zaprawianie nasion, jak i opryski preparatami zawierającymi antagonistyczne szczepy nadpasożytów z rodzaju *Trichoderma* poprawiły kiełkowanie nasion oraz stan zdrowotny sadzonek sosny kalifornijskiej (*P. radiata*) w szkółkach kontenerowych.

Zdaniem Bent i in. (2001) optymalizacja stosowania mikroorganizmów w szkółkarstwie leśnym wymaga precyzyjnego poznania mechanizmów oddziaływania mikroorganizmów PGPR na rośliny oraz określenia warunków środowiskowych stymulujących zasiedlenie niszy przez konkretne mikroorganizmy. Kelley (1976) wykazał, że w warunkach, gdy wilgotność gleby utrzymywała się blisko poziomu wysycenia, gatunki rodzaju *Trichoderma* nie były w stanie powstrzymać rozwoju zgorzeli na siewkach *P. echinata* wywołanej przez patogen *Phytophthora cinnamomi*. W innych pracach badawczych również nie wykazano skuteczności oddziaływania grzybów z rodzaju *Trichoderma* spp. ani związków wapnia w ograniczaniu rozwoju gatunków z rodzaju *Phytophthora*, dlatego autorzy proponują zintegrowaną metodę ochrony, łącznie z wykorzystaniem metody biologicznej (Reglinski et al. 2008). Z pracami Reglinskiego korespondują wyniki uzyskane przez Minchina i in. (2012), którzy także nie zaobserwowali korzystnego wpływu na wzrost roślin komercyjnego biopreparatu zawierającego pięć izolatów *Trichoderma atroviride* i jeden izolat *T. harzianum*. Nie stwierdzili oni jednak negatywnego oddziaływania BCA na kolonizację sadzonek sosny *P. radiata* przez grzyby ektomykoryzowe w szkółkach kontenerowych. Inne badania wykazały, że łączne stosowanie bakterii *Paenibacillus polymyxa* oraz *Ps. fluorescens* ma niekorzystny wpływ na wzrost i masę korzeni tworzonych przez sosnę wydmową (*Pinus contorta*) w przeciwieństwie do tych bakterii zastosowanych oddzielnie. Stwierdzono jednocześnie, że stopień kolonizacji ryzosfery przez bakterie nie koreluje z korzystnym oddziaływaniem bakterii na wzrost roślin (Bent et al. 2001). W badaniach wykonanych przez Hohmanna i in. (2011) wykazano jednak zwiększenie wzrostu sadzonek w stosunku do kontroli na skutek wprowadzenia do hodowli kontenerowej izolatów grzybów z rodzaju *Trichoderma* pochodzących z rdzennych ekosystemów. Korzystny wpływ mikroorganizmów BCA na stan zdrowotny sadzonek buka i dębu rodzimych populacji potwierdzają także najnowsze wyniki badań Lefort i in. (2013), którzy wykazali w doświadczeniach *in vivo* znaczącą redukcję infekcji sadzonek powodowaną przez łęgniowce *P. cambivora* i *P. cinnamomi*.

Biologiczna ochrona przed patogenami zgorzelowymi powodowanymi przez organizmy glonopodobne Oomycetes w hodowlach wazonowych i *in vitro*

Wiele zespołów badawczych koncentrowało swoje prace na badaniu wpływu mikroorganizmów antagonistycznych na patogeny wywołujące choroby zgorzelowe (Oomycetes oraz grzyby z rodzaju *Fusarium*) występujące w uprawach roślin rolniczych, ogrodniczych oraz drzew leśnych. W większości dostępnych prac, w testach *in vitro* badano aktywność mikroorganizmów antagonistycznych w stosunku do patogennych dla roślin grzybów i łęgniowców. Testy te często stanowiły wstęp do badań wazonowych, a w niektórych przypadkach dla polowych (tab. 1). Przykładem takich badań jest praca, w której Paul i Sarma (2006) dokonali oceny efektywności *Ps. fluorescens* (IISR-6), zawierającego substancje o silnych właściwościach antybiotycznych (pyoluteorin, pyrrolnitrin, HCH), w kierunku zwalczania *Phytophthora capsici*. Autorzy wykazali silne (sięgające około 70%) zahamowanie wzrostu grzybni, redukcję produkcji sporangiów oraz kiełkowania zarodników. Inny organizm – *Pythium oligandrum*, badali Picard i in. (2000b) pod kątem wykorzystania go w ochronie biologicznej. W przeprowadzonym teście szalkowym wykazali antagonistyczne działanie szczepu *Pythium oligandrum* (1010) w stosunku do *Phytophthora parasitica*. Autorzy sugerują, że silne powinowactwo *Ph. oligandrum* do komórek gospodarza zostało wywołane przez bodźce chemiczne lub chemotropizm, a uszkodzenie komórek nastąpiło w wyniku syntezy enzymów hydrolitycznych: β -1,3-glukanazy oraz celulazy. Jednocześnie autorzy wykazali, że wtórny metabolit syntetyzowany przez *Ph. oligandrum* hamował występowanie objawów chorobowych wywołanych przez *P. parasitica* na liściach pomidora. Zastosowanie oligandryny ograniczało liczbę roślin wykazujących objawy chorobowe oraz zmniejszało występowanie objawów chorobowych o około 60% (Picard et al. 2000a,b).

Zdaniem autorów, *Ph. oligandrum* oddziałuje bezpośrednio na komórki patogennych grzybów, a oligandryna jest elicytorem reakcji obronnych roślin. Rośliny pomidora mają funkcjonalne receptory oligandryny, pośredniczące w specyficznym szlak sygnałowym, prowadzącym do wystąpienia reakcji odpornościowej, przejawiającej się syntezą fitoleksyn oraz związków fenolowych (Picard et al. 2000a).

W ochronie roślin duże znaczenie ma zjawisko antybiozy. Przykładem jej wykorzystania jest zastosowanie szczepu bakterii *Serratia plymuthica* (A21-4), syntetyzujący makrocycliczny lakton, do zwalczania patogenu *Phytophthora capsici* na roślinach pieprzu *Capsicum annuum* (Shen et al. 2005). W warunkach *in vitro* zaob-

serwowano hamowanie rozwoju zoosporangiów i zoospor. Uzyskane w laboratorium wyniki zweryfikowano w doświadczeniach wazonowych i szklarniowych, w których stwierdzono wysoką skuteczność kolonizacji korzeni roślin przez ten szczep bakterii. Raz wprowadzona do środowiska populacja bakterii *S. plymuthica* stabilnie utrzymywała się w ryzosferze oraz na zaszczerpionych i nowo wyrosłych korzeniach pieprzu. Miesiąc po przesadzeniu roślin do zainfekowanego przez *P. capsici* podłoża, porażenie roślin kontrolnych sięgało 75%, natomiast rośliny objęte ochroną biologiczną porażone były tylko w 12,6% (Shen et al. 2005). Zjawisko antybiozy było także przedmiotem badań Logeshwaran i in. (2011), którzy wykazali, że antagonistyczne szczepy *Gluconacetobacter diazotrophicus* (L5 i PAL5), syntetyzujące wtórny metabolit o właściwościach antybiotycznych (pyoluteorin), hamowały wzrost grzybni *Fusarium oxysporum*. W przypadku szczepu PAL5 zahamowanie wynosiło odpowiednio 43 i 48%, a w przypadku szczepu L5 46 i 70%.

Należy podkreślić, że dotychczasowe badania prowadzono w warunkach laboratoryjnych lub w doświadczeniach wazonowych, w których sterylizowano glebę lub sztuczne podłoża (Gilbert et al. 1990; Smith et al. 1993; Chen et al. 1996; Okamoto et al. 1998; Picard et al. 2000ab; Jung, Kim 2005; Timmusk et al. 2009; Logeshwaran et al. 2011). Zatem efekt ochronny uzyskany w warunkach laboratoryjnych nie musi przekładać się na warunki *ex vitro*, czego przykładem są chociażby badania przeprowadzone przez Devaki i in. (1992). Badacze ci wykazali silne działanie antagonistyczne szczepu *Trichoderma harzianum* syntetyzującego β -(1,3)-glukanazy w stosunku do grzybni *Py. aphanidermatum* i *Py. myriotylum*. W testach szalkowych obserwowano autofluorescencję komórek fitopatogenu w rejonie interakcji z grzybnią BCA, co jednoznacznie wskazywało obecność martwych komórek. W przypadku doświadczeń wazonowych efektywność antagonisty potwierdzono jedynie w sterylnej glebie, natomiast efekt ochronny w glebie niesterylizowanej był nieznaczny (Devaki et al. 1992).

Różne zespoły badawcze przeprowadziły także szeroko zakrojone i wielowątkowe badania dotyczące wdrażania biologicznej ochrony w zwalczaniu patogenicznych lęgniowców. Przykładem są wielotorowe prace dotyczące wykorzystania szczepu *Bacillus cereus* (UW85) (syntetyzującego zwittermycynę A i kanozaminę), do zwalczania: *Py. torulosum* (Shang et al. 1999), *Py. aphanidermatum* (Chen et al. 1996), *P. cactorum* (Gilbert et al. 1990), *P. parasitica* i *P. megasperma* f. sp. *megasperma* (Handelsman et al. 1990). W pracach tych w warunkach *in vitro* stwierdzono m.in. istotny wpływ antybiotycznych metabolitów szczepu UW85 na funkcjonowanie zoospor *P. cactorum* (Gilbert et al. 1990),

a w warunkach kontrolowanych wyraźne zahamowanie rozwoju zgorzeli lucerny oraz tytoniu powodowanej przez *Py. torulosum* (Shang et al. 1999) oraz przez *P. megasperma* f. sp. *megasperma* (Handelsman et al. 1990).

Yuan i Crawford (1995), przeprowadzając testy biotyczne dwuorganizmowe, wykazali zahamowanie wzrostu wybranych grzybów patogenicznych dla roślin, w tym *Py. ultimum*, *Aphanomyces euteiches*, *F. oxysporum* i *Rhizoctonia solani*, przez *Streptomyces lydicus* (WYEC108). Autorzy zaobserwowali zaburzenie wzrostu i lizę strzępek grzybni oraz – dzięki zastosowaniu techniki skaningowej mikroskopii elektronowej – zniszczenie kiełkujących oospor i występowanie uszkodzeń ścian komórkowych grzybni *Ph. ultimum*. Yuan i Crawford (1995) zajmowali się ochroną nasion grochu przed infekcją przedwzrostową (*Ph. ultimum*). W przypadku zastosowania szczepu bakterii *Streptomyces lydicus* (WYEC108) stwierdzili porażenie tylko 40% nasion, podczas gdy w wariacie kontrolnym wszystkie nasiona wykazywały objawy chorobowe. Stwierdzili także, że liczebność bakterii *S. lydicus* była stabilna i wysoka, zarówno w glebie sterylnej, jak i nieodkazanej, co skutecznie ograniczało występowanie zgorzeli siewek grochu.

W zwalczaniu chorób zgorzelowych wykorzystywano także mikroorganizmy indukujące mechanizmy obronne roślin i jednocześnie konkurencyjne w stosunku do patogenów. Benhamou i in. (2000) badali na przykład przydatność bakterii *Serratia plymuthica* (R1GC) w zwalczaniu zgorzeli siewek ogórka. Nasiona ogórka moczyli przez 24 godziny w zawieszynie zawierającej komórki bakterii. Po pięciu dniach od momentu inokulacji roślin zarodnikami *Ph. ultimum* następowało silne porażenie korzeni i więdnienie roślin w obiekcie kontrolnym. Rośliny chronione biologicznie nie były całkowicie wolne od objawów chorobowych, przy czym zmiany chorobowe występowały głównie na korzeniach bocznych (Benhamou et al. 2000). Zdaniem autorów uzyskane przez nich wyniki wskazują, że ograniczenie objawów chorobowych wynika nie tylko z ograniczenia tempa rozwoju patogenu i kolonizacji tkanek, lecz także z indukcji barier strukturalnych i biochemicznych w roślinie gospodarzu. Taką koncepcję potwierdzają wyniki badań uzyskane przez van Peer i in. (1991), którzy wykazali zwiększoną akumulację fitoaleksyn w korzeniach goździka traktowanych bakterią *Pseudomonas* na początku infekcji powodowanej przez grzyby z rodzaju *Fusarium*.

Indukcję mechanizmu obronnego roślin potwierdzono także w badaniach nad zwalczaniem fitoftorozy pieprzu (Jung et al. 2005). W doświadczeniu wazonowym dzięki zaszczerpieniu korzeni pieprzu szczepem bakterii *Paenibacillus illinoisensis* (KJA-424) zmniejszono po-

Tabela 1. Organizmy antagonistyczne (BCA) stosowane samodzielnie w zwalczaniu chorób powodowanych przez patogeny z rodzaju *Phytophthora*, *Pythium* i *Fusarium*

Table 1. Biological Control Agent (BCA) used to eradicate diseases caused by pathogens of the genera *Phytophthora*, *Pythium* and *Fusarium*

Organizm BCA Biological Control Agent	Mechanizm Mechanism	Organizm zwalczany Organism to be eradicated	Roślina Plant	Zakres badań Scope of the research	Skuteczność/ efekt działania Effectiveness/results	Referencje References
<i>Bacillus cereus</i> UW85	antybioza (zwittermycyna A), (kanosamina) antybiozis (zwittermycyna A), (kanosamine)	<i>P. cactorum</i> ⁽¹⁾ , <i>P. medicaginis</i> ⁽²⁾ , <i>P. megasperma</i> f. sp. <i>medicaginis</i> ⁽³⁾ , <i>P. parasitica</i> ^(3,4) , <i>Ph. aphanidermatum</i> ^(4,6) , <i>Ph. toluosum</i> ^(4,5) ,	(1) testy antagonizmu / tests of antagonism, ^(2,3) lucerna / alfalfa, ^(3,4) tytoń / tobacco, ⁽⁶⁾ ogórek / cucumber	(1,4) <i>in vitro</i> , III - laboratoryjne / laboratory ⁽³⁾ wazonowe / pots ⁽⁶⁾ warunki laboratoryjne / laboratory conditions	liza zoospor, redukcja śmiertelności siewek, zahamowanie zgorzeli siewek zoospore lysis, reduction of seedlings mortality, inhibition of damping off seedlings	⁽¹⁾ Gilbert et al. (1990), ⁽²⁾ Silo-Suh et al. 1994, ⁽³⁾ Handelsman et al. (1990, 1991) ⁽⁴⁾ Chen et al. (1996), ⁽⁵⁾ Shang et al. (1999), ⁽⁶⁾ Smith et al. (1993)
<i>Bacillus megaterium</i> KL39 (oczyszczony antybiotyk / purified antibiotic)	antybioza antibiosis	<i>P. capsici</i>	papryka <i>Capiscum annuum</i>	<i>in vitro</i> , <i>in vivo</i>	średnia medium	Jung et Kim (2005)
<i>Burkholderia cepacia</i> strain ASPB2D	indukcja ISR induction of ISR	<i>P. nicotianae</i>	tytoń / tobacco	<i>in vitro</i> , wazonowe / potted	wysoka / high	Coventry et Dubery (2001)
<i>G. mosseae</i>	konkurencja competition	<i>P. nicotianae</i> var. <i>parasitica</i>	pomidor / tomato	<i>in vivo</i>	średnia do wysokiej medium to high	Trotta et al. (1996)
<i>G. mosseae</i> BEG 12	indukcja ISR induction of ISR	<i>P. parasitica</i>	pomidor / tomato	wazonowe / potted	redukcja nekrozy korzeni (zależna od skuteczności mikoryzacji) reduction of root necrosis (depending on the effectiveness of mycorrhization)	Cordier (1998)
<i>Glomus macrocarpum</i> , <i>Glomus fasciculatum</i>	SAR/ISR, konkurencja / competition	<i>F. oxysporum</i>	pomidor / tomato	wazonowe / potted	wysoka / high	Kapoor (2008)
<i>Glomus mosseae</i> , <i>G. etunicatum</i> , <i>G. fasciculatus</i> , <i>Gigaspora margarita</i>	β -1,3- glukanazy, chitynazy β -1,3- glukanase, chitynase	<i>P. capsici</i>	papryka <i>Capiscum annuum</i>	<i>in vivo</i>	średnia / medium	Ozgonen et al. (2009)
<i>Glucanacetobacter diazotrophicus</i> PAL5, L5	antybioza (pyoluteorin) antibiosis (pyoluteorin)	<i>F. oxysporum</i> , <i>F. solani</i>	-	<i>in vitro</i>	ograniczenie wzrostu grzybnii / limitation of mycelia growth	Logeshwaran et al. (2011)

<i>Hebeloma crustuliniforme</i> , <i>Hebeloma sinapizans</i> , <i>Laccaria laccata</i> , <i>Paxillus involutus</i>	konkurencja competition	<i>P. cambivora</i> , <i>P. cinnamomi</i>	kasztanowiec horse-chestnut	<i>in vivo</i>	średnia / medium	Branzanti et al. (1999)
<i>Laccaria laccata</i>	konkurencja competition	<i>F. oxysporum</i> , <i>F. verticillioides</i>	sosna pinia umbrella pine	wazonowe / potted	ograniczenie objawów uzależnione od stopnia mykoryzacji reduction of root necrosis (depending on the efficiency of mycorrhization)	Machón et al. (2009)
<i>Laccaria laccata</i> PC050	konkurencja competition	<i>F. oxysporum</i>	sosna Banksa <i>Pinus Banksiana</i>	<i>in vitro</i>	hamowanie wzrostu grzybní oraz kiełkowania zarodników inhibition of mycelia growth and germination of spores	Chakravarty et Hwang (1991)
<i>P. fluorescens</i> 18 szczepów	konkurencja, antybioza competition, antibiosis	<i>F. oxysporum</i>	-	<i>in vitro</i>	ograniczenie wzrostu grzybní inhibition of mycelia growth	Kumar et al. (2002)
<i>P. fluorescens</i> 89B61	indukcja ISR induction of ISR	<i>P. infestans</i>	pomidor / tomato	wazonowe / potted	niska / low	Yan et al. (2002)
<i>Paenibacillus illinoisensis</i> KJA-424	SAR/ISR, akumulacja białek PR w liściach SAR/ISR, accumulation of PR proteins in leaves	<i>P. capsici</i>	papryka <i>Capsicum annuum</i>	wazonowe / potted	wysoka / high	Jung et al. (2005, 2006)
<i>Paenibacillus polymyxa</i> B2, B5, B6	antybioza antibiosis	<i>P. palmivora</i> , <i>Ph. aphaniidermatum</i>	rzodkiewnik <i>Arabidopsis thaliana</i>	<i>in vitro</i>	efekt ochronny przed kolonizacją zoospor protection against colonization by zoospores	Timmusk et al. (2009)
<i>Paxillus involutus</i> 0262	antybioza antibiosis	<i>F. oxysporum</i>	sosna czerwona <i>Pinus resinosa</i>	<i>in vitro</i>	średnia / medium	Duchesne et al. (1989)
<i>Penicillium striatisporum</i> Pst10	antybioza: dwa niezidentyfikowane wtórne metabolity antibiosis: two unidentified secondary metabolites	<i>P. capsici</i>	papryka <i>Capsicum annuum</i>	<i>in vitro</i> , wazonowe / potted	wysoka / high	Ma et al. (2008)

Organizm BCA Biological Control Agent	Mechanizm Mechanism	Organizm zwalczany Organism to be eradicated	Roślina Plant	Zakres badań Scope of the research	Skuteczność/ efekt działania Effectiveness/results	Referencje References
<i>Ph. oligandrum</i> 1010	celulazy, nadpasożytnictwo, indukcja reakcji obronnej roślin cellulase, hyper- pathogenicity, induction of plant resistance reaction	<i>P. parasitica</i>	pomidor / tomato	<i>in vitro</i> , wazonowe (wernikult) / potted (vermiculite)	średnia / medium	Picard et al. (2000 a,b)
<i>Pseudomonas fluorescens</i> IISR-6	antybioza: Pyoluteorin, pyrrrolnitrin, HCH antibiosis: Pyoluteorin, pyrrrolnitrin, HCH	<i>P. capsici</i>	pieprz czarny black pepper	<i>in vitro</i>	wysoka / high	Paul et Sarma (2006)
<i>Pseudomonas</i> spp. 3A17	konkurencja, produkcja sideroforów competition, production of siderophores	<i>P. cactorum</i>	jabłoń / apple <i>Malus</i>	<i>in vitro</i> , <i>in vivo</i>	średnia / medium	Janisiewicz et Covey (1983)
<i>Serratia marcescens</i> F- 1-1	antybioza antibiosis	<i>P. capsici</i>	ogórek / cucumber	<i>in vitro</i>	zahamowanie kiełkowania zoospor Inhibition of zoospore germination	Okamoto et al. (1998)
<i>Serratia phymthica</i> A21-4	makrocycliczny lakton (A21-4) (hamowanie wzrostu grzybnii, tworzenia zoospor i sporangiów) macroyclic lactone (A21-4) (inhibition of mycelia growth, creation of zoospores and sporangia)	<i>P. capsici</i>	papryka <i>Capsicum annuum</i>	wazonowe, szklarniowe potted, greenhouse	wysoka / high	Shen et al. (2005)
<i>Serratia phymthica</i> strain R1GC4	ISR	<i>Ph. ultimum</i>	ogórek / cucumber	wazonowe / potted	ograniczenie objawów chorobowych limitation of disease symptoms	Benhamou et al. (2000)
<i>Streptomyces griseus</i> H7602	chitynazy, α -1,3- glukanazy, lipazy, proteazy chitinase, β -1,3- glucanase, lipase, protease	<i>P. capsici</i>	papryka <i>Capsicum annuum</i>	<i>in vitro</i> , wazonowe / potted	średnia / medium	Nguyen et al. (2012)

<i>Streptomyces lydicus</i> WYEC 108	antybioza, chitynazy, produkcja sideroforów antibiosis, chitinase, production of siderophores	<i>Ph. ultimum</i>	bawełna, groch cotton, peas	<i>in vitro</i> , wazonowe / potted	niszczenie oosopor, liza grzybni, wysoki efekt ochronny elimination of oosopores, mycelium lysis, high protection effect	Yuan et Crawford (1995)
<i>Streptomyces</i> sp. (15, 32, 93, PonSSII, GS93-23, GS43-5, GS2-21, GS8-22)	antybioza antibiosis	<i>P. medicaginis</i> , <i>P. sojae</i>	lucerna, soja alfalfa, soy	<i>in vitro</i> , wazonowe / potted	redukcja objawów chorobowych reduction of disease symptoms	Xiao et al. (2002)
<i>T. asperellum</i> PR11	konkurencja, nadpasożytnictwo competition, hyperpathogenicity	<i>P. megakarya</i>	kakaowiec właściwy <i>Theobroma cacao</i>	polowe / field	niska / low	Deberdt et al. (2008)
<i>T. hamatum</i> s382	SAR	<i>P. capsici</i>	ogórek / cucumber	wazonowe / potted	wysoka / high	Khan et al. (2004)
<i>T. harzianum</i>	α-(1,3)-glukanazy α -(1,3)-glukanase	<i>Ph. aphaniidermatum</i> , <i>Ph. myriolytum</i>	tytoń / tobacco	<i>in vitro</i> , wazonowe / potted	ograniczenie objawów chorobowych w sterylizowanej glebie limitation of disease symptoms in sterile soil	Devaki et al. (1992)
11 izolatów promieniowców 11 isolates of Actinomycetes	β-1,3-, β-1,4- i β-1,6-glukanazy β -1,3-, β -1,4- and β -1,6-glukanase	<i>P. fragariae</i> var. <i>rubi</i>	malina / raspberry	<i>in vitro</i> , wazonowe / potted	redukcja zgnilizny korzeni maliny reduction of root rot of raspberry	Valois et al. (1996)

rażenie roślin przez *P. capsici* o około 84% w stosunku do wariantu kontrolnego. Podobnie wykorzystano grzyb mykoryzowy *Glomus mosseae* (BEG 12) do ochrony pomidora przed *P. parasitica* (Cordier et al. 1998). W mykoryzowanych roślinach uruchomiony został mechanizm ISR (indukowanej odporności systemicznej), czego konsekwencją był wzrost stężenia związków fenolowych. Dzięki temu nastąpiło zmniejszenie liczby i rozmiarów nekroz na korzeniach, przy czym efekt ochronny zależał od skuteczności mykoryzacji roślin. W przypadku mykoryzacji roślin pomidora nie tylko zaistniała miejscowa reakcja w korzeniach, lecz wystąpiła także odporność układowa, a w komórkach objętych mykoryzą powstawała kaloza, która stworzyła barierę utrudniającą infekcję.

Biologiczna ochrona przed chorobami zgorzelowych powodowanymi przez grzyby z rodzaju *Fusarium*

W literaturze można odnaleźć wiele przykładów skutecznego ograniczania występowania patogenicznych dla roślin grzybów należących do rodzaju *Fusarium*. Badania przeprowadzone przez Ślusarskiego (2008) wykazały istotne ograniczenie porażenia wywołanego przez *Fusarium oxysporum* f. sp. *radicis-lycopersici* w wyniku zaszczepiania roślin pomidora *Trichoderma* spp.

W innych pracach badawczych z powodzeniem stosowano mykoryzowe gatunki grzybów *Glomus macrocarpum* i *Glomus fasciculatum* do zwalczania fuzaryjnego wędnięcia pomidora (sprawca: *F. oxysporum* f. sp. *lycopersici*) (Kapoor 2008). W doświadczeniu wazonowym nad mykoryzacją pomidorów stwierdzono ponad 2-krotny wzrost stężenia związków fenolowych, 6-krotny wzrost aktywności enzymu PAL (amoniakolizazy fenyloalaniny) oraz ponad 18-krotny wzrost zawartości kwasu jasmonowego (w świeżej masie roślin) w stosunku do roślin kontrolnych. W badaniach tych *G. macrocarpum* i *G. fasciculatum* potwierdziły także wysoką efektywność biologicznej ochrony, ograniczając występowanie objawów chorobowych odpowiednio o 75% i 78%.

Obiecujące wyniki badań uzyskali także Chakravarty i Hwang (1991), wykorzystując ektomykoryzowy gatunek lakówki pospolitej (*Laccaria lacata*). Wykazali oni, że gatunek ten, na tle innych grzybów ektomykoryzowych, silnie hamował wzrost grzybni *F. oxysporum* na sadzonkach sosny Banksa (*Pinus banksiana*). Po mykoryzacji korzeni zaobserwowano zmniejszenie w rykosferze liczby izolowanych koloni grzybów z rodzaju *Fusarium*, a zastosowane w badaniach *in vitro* filtry metabolitów z kultur lakówki pospolitej silnie hamowały kiełkowanie zarodników oraz strzępek *F. oxyspo-*

rum. Mykoryzowane sadzonki sosny charakteryzowały się wyższą zawartością związków fenolowych w stosunku do roślin kontrolnych, co wskazuje na aktywację mechanizmów obronnych (Chakravarty, Hwang 1991). Lakówkę pospolitą wykorzystano także w ochronie podstawy łodyżek siewek sosny pini (*Pinus pinea*) przed infekcjami powodowanymi przez *F. oxysporum* i *F. verticillioides* (Machón et al. 2009). W doświadczeniu z użyciem doniczek wypełnionych autoklawowanym podłożem torfowo-wermikulitowym nie stwierdzono jednak istotnego wpływu obecności symbionta mykoryzowego na przeżywalność roślin w przypadku wystąpienia zgorzeli przedwzrostowej. Częstość występowania objawów zgorzeli powzrostowej zależała natomiast od stopnia mykoryzacji sadzonek sosny (Machón et al. 2009). Inny gatunek ektomykoryzowy - krowiak podwinięty (*Paxillus involutus*), został wykorzystany do zwalczania *F. oxysporum* – sprawcy zgorzeli korzeni sosny czerwonej (*Pinus resinosa*). Po 14 dniach od przeprowadzenia infekcji śmiertelność sadzonek sosny była niższa o 55% niż sadzonek kontrolnych, a zarodnikowanie *F. oxysporum* było mniej intensywne o około 80% (Machón et al. 2009).

Zaprezentowane w powyższym podrozdziale dane dotyczące wykorzystania w ochronie roślin pojedynczych mikroorganizmów BCA uzyskano w badaniach laboratoryjnych oraz w doświadczeniach wazonowych i szklarniowych. Najczęściej wykorzystywano w nich sztuczne podłoże lub sterylizowaną glebę. Introdukowane mikroorganizmy konkurowały jedynie z populacjami patogenów, którymi inokulowano rośliny, dlatego uzyskana przez autorów wysoka efektywność zwalczania patogenów zgorzelowych jest niezwykle trudna do osiągnięcia w warunkach polowych.

Prowadzono również badania nad działaniem łącznym dwóch organizmów. Na przykład Hwang i in. (1995). w doświadczeniu *in vivo* przeprowadzonym w kolbkach Erlenmeyer'a zawierających sterylny wermikulit wykazali, że łączne zastosowanie grzyba ektomykoryzowego *Paxillus involutus* oraz szczepu bakterii o właściwościach antybiotycznych *B. subtilis* w stosunku do *Fusarium moniliforme* redukuje śmiertelność sadzonek sosny Banksa do poziomu 16%. Wysoką skuteczność ochrony biologicznej odnotowali także Roberts i in. (2005). w wyniku wykorzystania dwóch organizmów antagonistycznych do zwalczania zgorzeli siewek ogórka (sprawca: *P. ultimum*). W dwóch niezależnych eksperymentach badacze ci wykazali, że najlepsze rezultaty w ograniczeniu choroby uzyskano po zastosowaniu nadpasożyta *Trichoderma virens* (GL21) oraz w przypadku połączenia grzyba *T. virens* (GL3) z bakterią *Burkholderia cepacia* (BC-1).

Istnieją także doniesienia o próbach łącznego zastosowania komercyjnych preparatów biologicznych w

zwalczaniu chorób zgorzelowych. Ocenę efektywności pięciu komercyjnych preparatów biologicznych zawierających: *B. subtilis* (GB03), *B. licheniformis*, *B. megaterium*, *B. subtilis* (QST 713), *S. lydicus* (WYEC 108), *Trichoderma atroviride* (CHS 861), *G. virens* (GL-2) do ograniczania *Phytophthora ramorum* przeprowadziła grupa badaczy pod kierunkiem Elliott (Elliott et al. 2009). Skuteczność preparatu badano w testach antagonizmu oraz w doświadczeniach *in vivo*, w których wykorzystano liście roślin wrażliwych na infekcje (rózaniecnik kaukaski, kamelia japońska). W testach szalkowych najskuteczniejszy okazał się preparat Plant Helper (z grzybem *T. atroviride*, CHS 561), powodując całkowite zahamowanie wzrostu grzybni wszystkich badanych izolatów *P. ramorum*. Natomiast w doświadczeniach *in vivo* najbardziej efektywne okazało się zastosowanie preparatu Serenade (z bakterią *Bacillus subtilis* QST 713), charakteryzującego się średnią skutecznością w testach szalkowych. Zdaniem autorów brak zależności pomiędzy wynikami testów szalkowych oraz badań na liściach wyklucza stosowanie pierwszej metody jako wiarygodnej oceny preparatów biologicznych (Elliott et al. 2009). W badaniach nie wykazano interakcji pomiędzy *T. atroviride* i *S. lydicus*, co pozwoliło na próby wykorzystania tych dwóch preparatów łącznie. Niestety, nie uzyskano korzystniejszego efektu ochronnego w porównaniu do samodzielnego zastosowania BCA. Brak poprawy efektywności biologicznej ochrony w wyniku łącznego zastosowania antagonistów w porównaniu ze stosowaniem mikroorganizmów samodzielnie zanotowano także w przypadku zwalczania zgorzeli siewek buraka cukrowego (sprawca: *Ph. ultimum*) (Fukui et al. 1994). Z kolei, de Boer i in. (2003) w badaniach *in vitro* zademonstrowali, że niekompatybilne izolaty *Ps. putida* (RS56 i RS111) zastosowane łącznie dawały identyczne wyniki jak szczepy zastosowane samodzielnie.

Badania polowe

Deberdt i in. (2008) w badaniach polowych nad zwalczaniem czarnej plamistości liści kakaowca (sprawca: *Phytophthora megakarya*), po zastosowaniu wyselekcjonowanego szczepu *Trichoderma asperellum* (PR11), uzyskali jedynie 20% ograniczenie występowania objawów chorobowych w stosunku do wariantu kontrolnego. Choć wynik ten jest statystycznie istotny, to jednak znacznie wyższą efektywność uzyskano w przypadku ochrony chemicznej, ograniczając porażenie kakaowca do około 2%. Receptą na zwiększenie skuteczności preparatów biologicznych w warunkach produkcyjnych jest łączne stosowanie kilku kompatybilnych mikroorganizmów w jednym zabiegu lub w kolejnych zabiegach wykonywanych w różnych fazach

rozwojowych roślin (tab. 2). Mikroorganizmy najczęściej stosowane w ochronie biologicznej mają zdolność syntezy wtórnych metabolitów o charakterze antybiotycznym, dlatego w przypadku ich łącznego stosowania konieczne jest wykonywanie testów zgodności w warunkach *in vitro*. Przykładem skutecznego połączenia mikroorganizmów w zwalczaniu *P. parasitica* oraz grzybów z rodzaju *Fusarium* było zastosowanie bakterii *Paenibacillus* sp. (B2), o właściwościach antybiotycznych, z grzybem mykoryzowym *G. mosseae*. W testach szalkowych potwierdzono, że bakteria nie wykazuje właściwości antagonistycznych wobec *G. mosseae*, ale ogranicza wzrost patogenów chorobotwórczych dla roślin (Budi et al. 2000). W warunkach *in vitro* stwierdzono zahamowanie kiełkowania sporangiów, wzrostu strzępek *P. parasitica* oraz wzrostu grzybni *F. oxysporum* i *F. culmorum*. W doświadczeniu *in vivo* wykazano ograniczenie występowania objawów nekrozy na pomidorach na skutek zastosowania mikroorganizmów antagonistycznych zarówno samodzielnie i łącznie. Najsilniejsze zahamowanie występowania objawów chorobowych stwierdzono na skutek łącznego zastosowania mikroorganizmów BCA (63%) (Budi et al. 2000).

Badania Kim i in. (2008) należą do nielicznych prac nad łącznym zastosowaniem preparatów biologicznych w warunkach polowych. Przeprowadzono je w celu zwalczania *P. capsici* oraz innych gatunków patogennych dla pieprzu, takich jak: *R. solani*, *F. oxysporum* i *F. solani*, za pomocą antagonistycznych bakterii *S. plymuthica* (C-1), *Chromobacterium* sp. (C-61), *Lysobacter enzymogenes* (C-3). Spośród wymienionych bakterii zastosowanych w doświadczeniu wazonowym samodzielnie, najsilniej antagonistycznie w stosunku do *P. capsici* działał szczep *S. plymuthica* (C-1), jednakże gdy użyto go do zwalczania kompleksu grzybów, to charakteryzowały się on średnią efektywnością. Z kolei skuteczność ograniczania rozwoju kompleksu patogenów przez wyżej wymienione szczepy bakterii zastosowane łącznie w badaniach wazonowych oraz w dwóch niezależnych doświadczeniach polowych (w trzech terminach), była wysoka (Kim et al. 2008).

Zwalczanie zgorzeli siewek buraka cukrowego (*Pythium*) z wykorzystaniem *Stenotrophomonas maltophilia* (W81) oraz *P. fluorescens* (F113Rif) w warunkach polowych badali Dunne i in. (1998). Autorzy wykazali, że łączne zastosowanie mikroorganizmów spowodowało obniżenie częstości infekcji roślin na poziomie identycznym z ochroną chemiczną.

Ezziyyani i in. (2007) próbowali zwalczać zgorzel pieprzu (*P. capsici*) za pomocą kombinacji dwóch mikroorganizmów: *T. harzianum* (2413) i *Streptomyces rochei* (467). Wyniki pokazały, że *S. rochei* zastosowany samodzielnie w najmniejszych dawkach nie miał wpływu na zgorzel pieprzu, w wysokich powodował

Tabela 2. Organizmy antagonistyczne (BCA) stosowane łącznie w zwalczaniu chorób powodowanych przez patogeny z rodzaju *Phytophthora*, *Pythium* i *Fusarium*
 Table 2. Biological Control Agent (BCA) used separately in eradication of diseases caused by pathogens genus *Phytophthora*, *Pythium* and *Fusarium*

Organizm BCA Biological Control Agent	Mechanizm Mechanism	Organizm zwalczany Organism to be eradicated	Roślina Plant	Zakres badań Scope of the research	Skuteczność/ efekt działania Effectiveness/results	Referencje References
<i>Burkholderia cepacia</i> 322, <i>T. harzianum</i> 2413	antybioza, mykoparazytizm antibiosis, mycoparasitism	<i>P. capsici</i>	pieprz pepper	<i>in vitro</i> , wazonowe potted	wysoka high	Ezzyymani et al. (2009)
¹ <i>B. subtilis</i> GB03, ² <i>B. subtilis</i> QST 713, ³ <i>Streptomyces lydicus</i> WYEC 108	¹ iturina (antybiotyk), ¹ ISR, ² antybioza, ² ISR, ³ antybioza, ³ chitynazy, ³ produkcja sideroforów ¹ iturine (antibiotic), ¹ ISR, ² antibiosis, ² ISR, ³ antibiosis, ³ chitinase, ³ production of siderophores	<i>P. ramorum</i>	Różaniecnik kaukaski, kamelia japońska <i>Rhododendron</i> <i>caucasicum</i> , <i>Camellia</i> <i>japonica</i>	<i>in vitro</i> (oderwane liście) (detached leaves)	brak poprawy efektywności w łącznym stosowaniu BCA no improvement in the overall efficiency of the application of the BCA	Elliott et al. (2009)
<i>B. cereus</i> UFV-101, <i>Candida</i> sp. 266, <i>Aspergillus</i> sp. 138, <i>Cellulomonas flavigena</i> 328, <i>Cryptococcus</i> sp. 404	antybioza, konkurencja, ISR antibiosis, competition, ISR	<i>P. infestans</i>	pomidor tomato	szklarniowe greenhouse	wysoka high	Lourenco et al. (2006)
LS213 (<i>B. subtilis</i> GB03, <i>B. amyloliquefaciens</i> IN937a, chitozan), <i>B. licheniformis</i> CECT 5106, <i>P. fluorescens</i> CECT 5398, <i>Chryseobacterium balustinum</i> CECT 5399	³ produkcja sideroforów, SAR/ISR production of siderophores, SAR/ISR	<i>F. oxysporum</i>	pieprz, pomidor pepper, tomato	<i>in vivo</i> (kasety) (cartridge)	średnia do wysokiej medium to high	Domenech et al. (2006)
<i>Micromonospora carbonacea</i> M1, <i>Streptomyces violascens</i> S97	celulazy, antybioza cellulase, antibiosis,	<i>P. cinnamomi</i>	banksia <i>Banksia grandis</i>	szklarniowe greenhouse	wysoka high	El-Tarabily et al. (1996)
<i>P. fluorescens</i> WCS374, WCS417, <i>P. putida</i> WCS358, <i>F. oxysporum</i> Fo47, <i>Acremonium rutilum</i> 417PSB, <i>Verticillium lecanii</i> ,	SAR/ISR, produkcja sideroforów SAR/ISR, production of siderophores	<i>F. oxysporum</i>	rzodkiewka radish	wazonowe potted	niska low	Leeman et al. (1996)
<i>P. putida</i> 32-2, GR12-2, <i>P. fluorescens</i> A1, ML5, <i>P. aureofaciens</i> PGS12	konkurencja, produkcja sideroforów, antybioza competition, production of siderophores, antibiosis	<i>Ph. ultimum</i>	burak cukrowy sugar beet	<i>in vitro</i> , wazonowe potted	niska w łącznym stosowaniu BCA low in inclusive application of the BCA	Fukui et al. (1994)

<i>P. putida</i> RE8, <i>P. fluorescens</i> RS111	<i>F. oxysporum</i>	konkurencja, produkcja sideroforów competition, production of siderophores	rzodkiewka radish	wazonowe potted	niska low	de Boer et al. (1999)
<i>P. putida</i> : WCS358 i RE8	<i>F. oxysporum</i>	produkcja sideroforów, ISR production of siderophores, ISR	rzodkiewka radish	wazonowe potted	niska low	de Boer et al. (2003)
<i>Paenibacillus</i> sp. B2	<i>P. parasitica</i> , <i>F. oxysporum</i>	antybioza antibiosis (paenimyxin)	pomidor tomato	in vitro, in vivo	hamowanie wzrostu grzybní, kielkowanie zarodników inhibition of mycelia growth and germination of spores	Budi et al. (2000)
<i>Paxillus involutus</i> and, <i>Stailtus tomentosus</i> , <i>Bacillus subtilis</i> ,	<i>F. moniliforme</i>	konkurencja, antybioza competition, antibiosis	sosna Banksa <i>Pinus banksiana</i>	<i>in vitro</i> , <i>in vivo</i> (Kolby Erlenmeyera + wernikuliit) (Erlenmeyer flasks + vermiculite)	wysoka high	Hwang et al. (1995)
<i>Serratia plymuthica</i> C-1, <i>Chromobacterium</i> sp. C-61, <i>Lyso bacter enzymogenes</i> C-3	<i>P. capsici</i>	antybioza, chitynazy, proteazy, lipazy, gluknanazy antibiosis, chitinase, protease, lipase, glucanase	pieprz pepper	wazonowe, szklarniowe, polowe potted, greenhouse, field	wysoka high	Kim et al. (2008)
<i>Stenotrophomonas maltophilia</i> W81, <i>P. fluorescens</i> F113	<i>Pythium</i> spp.	chitynazy, proteazy, floroglucynol, siderofory, HCN chitinase, protease, phloroglucinol, siderophores, HCN	burak cukrowy sugar beet	<i>in vitro</i> , wazonowe, polowe potted, field	wysoka high	Dunne et al. (1998)
<i>T. hamatum</i> AUSB-26328, <i>T. harzianum</i> AUSB-26330, <i>Paeclomyces lilacinus</i> AUSB-26336, RIS (Bion, SA)	<i>Ph. debaryanum</i> , <i>F. oxysporum</i>	indukcja SAR, wzrost zawartości związków fenolowych w roślinach induction of SAR, increase in the content of phenolic compounds in plants	bawełna cotton	szklarniowe, polowe greenhouse, field	średnia medium	Abo-Elyouss et al. (2009)
<i>T. vires</i> GL3, GL21, <i>Burkholderia ambifaria</i> BC-F, <i>B. cepacia</i> BC-1, <i>Serratia marcescens</i> NI-1-14	<i>Ph. ultimum</i>	konkurencja, antybioza competition, antibiosis	ogórek cucumber	szklarniowe greenhouse	średnia do wysokiej medium to high	Roberts et al. (2005)
<i>Trichoderma harzianum</i> 2413, <i>Streptomyces rochei</i> 467	<i>P. capsici</i>	nadpasożytnictwo, antybioza hyperpathogenicity, antibiosis	pieprz piper	wazonowe, polowe potted, field	wysoka high	Ezzyyami et al. (2007)

opóźnienie wstępowania objawów, a w najwyższych zmniejszała śmiertelność roślin. Zastosowanie gatunku *T. harzianum* samodzielnie w ogóle nie poprawiało zdrowotności roślin pieprzu. Łączne zastosowanie mikroorganizmów w doświadczeniu wazonowym zmniejszyło częstość objawów fytoftorazy o 79,8 %, natomiast w doświadczeniu polowym o 74,8%. Nieznaczne obniżenie efektywności ochrony biologicznej obserwowane w doświadczeniu polowym (w stosunku do wazonowego) badacze tłumaczyli faktem, że antagonistyczne BCA musiały konkurować z rdzennymi mikroorganizmami bytującymi w glebie, podczas gdy w wazonach, w sterylnym podłożu taka konkurencja nie występowała.

Abo-Elyousr i in. (2009) do biologicznego zwalczania zgorzeli siewek bawełny powodowanej przez *Ph. debaryanum* i *F. oxysporum* wykorzystywali *T. hamatum* (AUSB-26328), *T. harzianum* (AUSB-26330), *Paecilomyces lilacinus* (AUSB-26336) oraz syntetyczne induktory odporności (resistance inducers – RIs): benzo-thiadiazol (BTH, nazwa handlowa Bion) i kwas salicylowy (SA). W badaniach polowych najkorzystniejsze wyniki w ograniczaniu patogenicznych gatunków *Ph. debaryanum* i *F. oxysporum* uzyskano w wariancie po zastosowaniu łącznie: *P. lilacinus*, *T. harzianum*, SA i Bion. Zmniejszenie nasilenia objawów choroby na zainfekowanych roślinach wyniosło około 50%.

4. Biologiczna ochrona przed chorobami: stan obecny i perspektywy rozwoju

W krajach Unii Europejskiej stosowanie biologicznych środków ochrony roślin regulowane jest dyrektywami 91/414/EEC (EU 1991), 2001/36/EC (EU 2001) i 2005/25/EC (EU 2005) oraz regulacją EC 1107/2009 (EU 2009). Komisja Europejska bardzo precyzyjnie określa zasady obowiązujące producentów przy rejestracji do użycia preparatów BCA. Poszczególne kraje członkowskie różnią się interpretacją przepisów prawnych, co skutkuje wydłużeniem procesu rejestracji, który jest różny w poszczególnych krajach członkowskich. Polska, jako jeden z sześciu krajów UE, nie posiada szczegółowych uregulowań prawnych dotyczących stosowania i rejestracji środków biologicznej ochrony.

Aktualnie w Europie dostępnych jest 16 biofungicydów (www.rebeca-net.de). Komercyjne preparaty biologiczne dostępne na rynku zawierają pojedyncze szczepy mikroorganizmów antagonistycznych o bardzo specyficznym mechanizmie oddziaływania na patogeny (Junaid et al. 2013; www.rebeca-net.de). Większość gatunków grzybów glebowych uważana jest za gatunki kosmopolityczne, co oznacza, że z łatwością mogą przenosić się do innych środowisk (Gams 2007). Analizy porównawcze populacji grzybów glebowych prowadzo-

ne w różnych szerokościach geograficznych wskazują, że zarówno liczba taksonów grzybów glebowych izolowanych z różnych środowisk, jak i ich skład jakościowy są podobne (Hawksworth 2001), dlatego zdaniem Bae i in. (2011) te same BCA można stosować w różnych warunkach środowiskowych.

Podstawową kwestią, którą należy rozważyć w odniesieniu do ochrony biologicznej, jest uzyskanie zadowalającej skuteczności biopreparatów i powtarzalności wyników w warunkach produkcyjnych. Aby efekt był dobry, organizmy BCA muszą skutecznie skolonizować tkanki roślin. Wzajemne interakcje dotyczą głównie konkurencji o przestrzeń życiową i składniki pokarmowe. Zachodzą w glebie i na roślinach, gdzie współzawodnictwo pomiędzy mikroorganizmami nie opiera się wyłącznie na szybkości kolonizacji (tempie wzrostu, szybkości cyklu życiowego, zdolnościach adaptacyjnych czy potencjale rozmnożeniowym), lecz dotyczy dynamicznej rywalizacji pomiędzy mikroorganizmami z wykorzystaniem wszelkich dostępnych środków obrony i agresji. Mikroorganizmy bytujące w określonej niszy ekologicznej wykształciły różne strategie umożliwiające im pokonanie konkurencji. Należy do nich zaliczyć: detoksyfikację wtórnych metabolitów innych mikroorganizmów, represję genów odpowiadających za syntezę metabolitów, syntezę antybiotyków szkodliwych dla konkurencyjnych organizmów oraz odporność na antybiotyki syntetyzowane przez inne mikroorganizmy (Duffy et al. 2003). Wymienione powyżej oddziaływania mogą przekładać się na mniejszą skuteczność biologicznej ochrony w naturalnych ekosystemach. Dodatkowo, na wzajemne relacje pomiędzy mikroorganizmami wpływa wiele czynników niepodlegających kontroli, a decydujących o skuteczności zabiegów ochronnych, takich jak: warunki środowiskowe: temperatura, opady, pH gleby, obecność czynników hamujących wzrost, skład gatunkowy mikroorganizmów w określonej niszy (Benhamou 2004). Z tego powodu, nie ma zależności między wynikami badań nad stosowaniem BCA uzyskanymi w warunkach *in vitro* a uzyskanymi w warunkach *in vivo* (Elliot et al. 2009). Modele matematyczne przebiegu choroby przy zastosowaniu ochrony biologicznej wykazały, że efektywność BCA zależy od stopnia kolonizacji tkanek roślinnych lub gleby oraz od czasu aktywności BCA (Jeger et al. 2009), a badania Zeng i in. (2012) udowodniły że skuteczność stosowania biologicznej ochrony zależy od stabilnego utrzymywania się populacji BCA introdukowanych do środowiska. Wobec powyższego można wnioskować, że skuteczność BCA nie zależy od krótkotrwałego oddziaływania mikroorganizmów antagonistycznych, a przełamanie mechanizmu obrony patogenów nie gwarantuje uzyskania satysfakcjonującego efektu ochronnego. Z tego też powodu efektywność biologicznej

ochrony w uprawach polowych jest ograniczona, a największe sukcesy z wykorzystaniem BCA uzyskuje się w uprawach szklarniowych (Paulitz, Belanger 2001). Obserwowana w niektórych doświadczeniach polowych niewielka skuteczność biologicznej ochrony roślin może wynikać także z wykorzystania organizmów antagonistycznych wobec wąskiego spektrum patogenów, dlatego zawsze wskazane jest stosowanie mikroorganizmów o szerokim wachlarzu zdolności antagonistycznych (Cook 1993). Wyspecjalizowany mechanizm oddziaływania na patogeniczne mikroorganizmy oznacza zarazem bardzo małe prawdopodobieństwo zmiany żywiciela, przykładem może być nadpasożytniczy gatunek *Ampelomyces quisqualis* – pasożytujący wyłącznie na grzybach powodujących mączniaka prawdziwego (Angeli et al. 2012). Zdaniem niektórych badaczy wysoka specjalizacja żywicielska może być skorelowana z ewolucyjną labilnością (Parker, Gilbert 2004). Heydari i Pessarakli (2010) twierdzą, że organizmy nadpasożytnicze wprowadzane do środowiska najczęściej nie zapewniają skutecznej ochrony, wykazują bowiem agresywne zachowania wobec innych organizmów jedynie w warunkach ograniczonej dostępności składników odżywczych.

Zastosowanie BCA oddziaływujących wyłącznie na określony patogen, często nie wpływa na inne organizmy zasiedlające niszę, co z kolei prowadzi do kolonizacji roślin przez nowe organizmy patogeniczne. Takie zjawisko ma ogromne znaczenie w przypadku polifagicznych patogenów odglebowych, dających podobne lub identyczne objawy chorobowe na roślinach. W takim przypadku brak precyzyjnych procedur diagnostycznych stosowanych w szkółkarstwie leśnym nie daje odpowiedzi na temat skuteczności zabiegu zwalczania określonego organizmu, szczególnie jeśli rośliny zostaną skolonizowane przez inne organizmy patogeniczne. Dodatkowym utrudnieniem są liczne formy przetrwalnikowe oraz zarodniki tworzone przez mikroorganizmy patogeniczne, które zostają rozproszone w wodach gruntowych i glebie. W sytuacji silnej konkurencji pomiędzy mikroorganizmami formy te umożliwiają przetrwanie patogenom, natomiast wprowadzone do ekosystemu populacje nadpasożytniczych grzybów i bakterii podlegają stałej redukcji (Lourenco et al. 2006).

Podsumowując zebrane dane literaturowe należy stwierdzić, że w biologicznej ochronie przed chorobami zgorzelowymi różnych roślin najczęściej (30 na 47 prac) stosowano bakterie i promieniowce o właściwościach antybiotycznych (tab. 1). Szacuje się, że poznano zaledwie 12% wszystkich takich gatunków, dlatego w celu pozyskania dla biologicznej ochrony nowych gatunków potrzebna jest izolacja mikroorganizmów z gleby – jako potencjalnych producentów związków biologicznie aktywnych (wydzielania antybiotyków jako ubocznych procesów metabolicznych). Należy także podkreślić, że

metody ochrony biologicznej w porównaniu do metod chemicznych roślin są bardzo trudne. Stosowanie BCA w odniesieniu do konkretnych patogenów i gatunków roślin wymaga bowiem opracowania bardzo precyzyjnych procedur oraz znajomości biologii zarówno organizmów zwalczanych, jak i czynników biologicznej ochrony.

Należy poszukiwać nowych mikroorganizmów o właściwościach antagonistycznych w stosunku do patogenów, by powiększyć arsenał dostępnych środków na bazie BCA, oraz koncentrować się na wykorzystywaniu lokalnych szczepów o najkorzystniejszych właściwościach w określonych siedliskach. Tworzenie nowych biopreparatów jest oczywiście trudne, jednak poniesiony w tym zakresie wysiłek badawczy rekompensowany będzie poprawą ich skuteczności oraz uniknięciem introdukcji do środowiska mikroorganizmów pochodzących z odległych części świata. Receptą na poprawę skuteczności biopreparatów BCA jest wykorzystanie synergicznych czynników biologicznej ochrony, co zarówno poprawia efekt ochronny, jak i umożliwia zwalczanie większej liczby patogenów (Dunne et al. 1998; Jetyyanon, Kloepper 2002).

W literaturze funkcjonuje wiele doniesień o stosowaniu kilku BCA, kompatybilnych pod względem mechanizmu działania (tab. 2). Wątpliwości jednak budzi wzajemne ich oddziaływanie w środowisku naturalnym. Populacje BCA stosowane równocześnie lub w krótkich odstępach czasu mogą ze sobą konkurować (Xu et al. 2011), dlatego też łączne stosowanie kilku BCA może dawać korzystny, neutralny lub niekorzystny efekt ochronny. Efekt ten zależy od typu organizmu zwalczanego, wielkości jego populacji oraz doboru konkretnych BCA (Kessel et al. 2002; Lourenco et al. 2006; Ezziymani et al. 2007; Xu et al. 2010). Analizując model aktywności BCA o różnych mechanizmach oddziaływania na patogen, Xu i in. (2011) doszli do wniosku, że w ograniczaniu chorób roślin bardziej skuteczne jest stosowanie pojedynczych organizmów o wielopunktowym mechanizmie oddziaływania na patogen, niż kombinacji kilku BCA, o różnych, lecz jednopunktowych zdolnościach antagonistycznych. Jednocześnie Xu i in. (2011) nie wykluczają zwiększenia efektywności BCA stosowanych łącznie, przy czym podkreślają, że synergiczne oddziaływanie uwarunkowane jest przez wzajemną kompatybilność mikroorganizmów, która musi zostać potwierdzona w wykonanych wcześniej analizach laboratoryjnych. Powyższe założenie potwierdzają najnowsze wyniki zaprezentowane przez Xu i Jeger (2013), którzy wykazali, że łączne stosowanie BCA o zdolnościach konkurencyjnych i nadpasożytniczych skutkowało opóźnieniem rozwoju choroby.

Bardzo korzystne wydaje się wprowadzenie do tego układu mikroorganizmów stymulujących reakcję obron-

ną roślin (SAR, ISR) przewencyjnie, czyli przed terminem największej wrażliwości roślin lub największej aktywności patogenu. Oczywiście wymaga to wnikliwych badań określających zasady łącznego stosowania poszczególnych BCA w odniesieniu do konkretnego patogenu, rośliny i siedliska. W ograniczaniu łęgniowców Oomycetes skuteczne jest łączenie czynników biologicznej ochrony z klasycznymi środkami ochrony roślin (Silva et al. 2004) oraz łączne stosowanie BCA z syntetycznymi induktorami odporności (Abo-Elyousr et al. 2009). Dla rozwoju biologicznych metod ochrony w szkółkarstwie leśnym ważne jest wykorzystanie grzybów mykoryzowych poprawiających wzrost roślin, a jednocześnie będących antagonistami patogenicznych grzybów (Poza et al. 1999). Jest to korzystne ze względu na brak ujemnego wpływu na środowisko oraz ze względów ekonomicznych (Harrier, Watson 2004). Poprawę efektywności grzybowych preparatów biologicznych można uzyskać poprzez wzbogacenie ich receptury w sole wapnia (CaCO_3), co wzmaga sporulację grzybów oraz zwiększa syntezę enzymów (Saxena et al. 2001; Wuyep et al. 2003). Wapń w biopreparatach poprawia ich jakość i aktywność antagonistów po aplikacji biofungicydu (Spadaro, Gullino 2004). W badaniach Sugimoto i in. (2008) wykazano, że jony wapnia wpływały ograniczająco na wzrost grzybni i uwalnianie zoospor *Phytophthora sojae*, tak więc celowe jest wzbogacanie preparatów BCA dedykowanych do zwalczania łęgniowców z rodzaju *Phytophthora* w wapń. Taką tezę potwierdzają również prace von Broembsen i Deacon (1997), którzy wykazali efektywność CaCl_2 i $\text{Ca}(\text{NO}_3)_2$ w ograniczaniu *P. parasitica* oraz badania dotyczące zastosowania jonów Ca^{2+} w ochronie dębu *Quercus ilex* przed *P. cinnamomi* (Serrano et al. 2012).

5. Podsumowanie

Przytoczone w niniejszej pracy dane literaturowe wskazują na bardzo duże możliwości wykorzystania mikroorganizmów antagonistycznych w szeroko pojętej produkcji roślinnej, obejmującej leśnictwo, a w szczególności szkółkarstwo leśne. Krajowy rynek biologicznych środków ochrony roślin jest obecnie niewielki, w roku 2014 na listę preparatów fungicydowych rekomendowanych w leśnictwie wprowadzono pierwszy środek biologiczny zawierający oospory *Pythium oligandrum* (Polyversum WP). Stosowanie integrowanej ochrony roślin przez wszystkich profesjonalnych użytkowników, począwszy od 1 stycznia 2014 roku uprawomocnione przepisami ustawy z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin (Dz. U. poz. 455) oraz rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 kwietnia 2013 r. w sprawie wymagań integrowanej ochrony roślin

(Dz. U. poz. 505), stwarza potrzebę wykorzystania wszystkich metod ochrony roślin alternatywnych w stosunku do metody chemicznej, co może wpłynąć na wzrost zainteresowania metodą biologiczną. Na całym świecie prowadzone są prace badawcze, których celem jest poszukiwanie nowych mikroorganizmów o właściwościach umożliwiających ich wykorzystanie w biologicznej ochronie. Jednocześnie znanych jest już wiele gatunków mikroorganizmów (o udokumentowanych właściwościach antagonistycznych), które wykorzystano do opracowania biopreparatów komercyjnych. Dlatego w ramach prac badawczych realizowanych w różnych krajowych jednostkach naukowo-badawczych należy postawić za cel opracowanie zasad stosowania preparatów biologicznych dostępnych w ramach UE w szkółkarstwie leśnym i jednocześnie podjąć starania dotyczące rejestracji kolejnych środków biologicznej ochrony roślin w Polsce.

Literatura

- Abdel-Monaim M.F. 2013. Improvement of Biocontrol of Damping-off and Root Rot/Wilt of Faba Bean by Salicylic Acid and Hydrogen Peroxide. *Mycobiology*, 41(1): 47–55.
- Abo-Elyousr K.A.M., Hashem M., Ali E.H. 2009. Integrated control of cotton root rot disease by mixing fungal biocontrol agents and resistance inducers. *Crop Protection*, 28: 295–301.
- Adams P., De-Leij F.A., Lynch J.M. 2007. *Trichoderma harzianum* Rifai 1295-22 mediates growth promotion of Crack willow (*Salix fragilis*) saplings in both clean and metal-contaminated soil. *Microbial Ecology*, 54: 306–313.
- Alabouvette C., Olivain C., Steinberg C., 2006. Biological control of plant diseases: the European situation. *European Journal of Plant Pathology*, 114: 329–341.
- Angeli D., Maurhofer M., Gessler C., Pertot I. 2012. Existence of different physiological forms within genetically diverse strains of *Ampelomyces quisqualis*. *Phytoparasitica*, 40 (1): 37–51.
- Azcón-Aguilar C., Barea J.M. 1996. Arbuscular mycorrhizas and biological control of soil-borne plant pathogens – an overview of the mechanisms involved. *Mycorrhiza*, 6(6): 457–464.
- Bae H., Roberts D.P., Lim H., Strem M.D., Park S., Ryu C., Bailey B.A. 2011. Endophytic *Trichoderma* Isolates from Tropical Environments Delay Disease Onset and Induce Resistance Against *Phytophthora capsici* in Hot Pepper Using Multiple Mechanisms. *Molecular Plant Microbe Interaction*, 24(3): 336–351.
- Baker K.F., Cook R.J. 1974. Biological control of plant pathogens. San Francisco, W.H. Freeman and Company, 433.
- Bell M.J., Garside A.L., Magarey R.C. 2000. Effect of breaks on sugarcane growth: relations between glasshouse and field studies. *Proceedings of the Australian Society of Sugar Cane Technology*, 22: 68–76.
- Benhamou N. 2004. Potential of the mycoparasite, *Verticillium lecanii*, to protect citrus fruit against *Penicillium digitatum*,

- the causal agent of green mold: A comparison with the effect of chitosan. *Phytopathology*, 94: 693–705.
- Benhamou N., Gagné S., Quéré D.L., Dehbi L. 2000. Bacterial-mediated induced resistance in cucumber: Beneficial effect of the endophytic bacterium *Serratia plymuthica* on the protection against infection by *Pythium ultimum*. *Phytopathology*, 90: 45–56.
- Bent E., Tuzun S., Chanway C.P., Enebak S. 2001. Alterations in plant growth and in root hormone levels of lodgepole pines inoculated with rhizobacteria. *Canadian Journal of Microbiology*, 47: 793–800.
- Berdy J. 2005. Bioactive microbial metabolites. *Journal of Antibiotics*, 58:1–26.
- Branzanti M.B., Rocca E., Pisi A., 1999. Effect of ectomycorrhizal fungi on chestnut ink disease. *Mycorrhiza*, 9: 103–109.
- Budi S.W., van Tuinen D., Arnould C., Dumas-Gaudot E., Gianinazzi-Pearson V., Gianinazzi S. 2000. Hydrolytic enzyme activity of *Paenibacillus* sp. strain B2 and effects of the antagonistic bacterium on cell integrity of two soil-borne pathogenic fungi. *Applied Soil Ecology*, 15: 191–199.
- Chakravarty P., Hwang S.F. 1991. Effects of ectomycorrhizal fungus, *Laccaria laccata*, on *Fusarium* damping-off in *Pinus banksiana* seedlings. *European Journal of Forest Pathology*, 21: 97–106.
- Chen J., Jacobson L.M., Handelsman J., Goodman R.M. 1996. Compatibility of systemic acquired resistance and microbial biocontrol for suppression of plant disease in a laboratory assay. *Molecular Ecology*, 5: 73–80.
- Cook R. J. 1993. Making greater use of introduced microorganisms for biological control of plant pathogens. *Annual Review of Phytopathology*, 31: 53–80.
- Cordier C., Pozo M.J., Barea J.M., Gianinazzi S. 1998. Cell Defense Responses Associated with Localized and Systemic Resistance to *Phytophthora parasitica* Induced in Tomato by an Arbuscular Mycorrhizal Fungus. *Molecular Plant-Microbe Interactions*, 11(10): 1017–1028.
- Coventry H.S., Dubery I.A. 2001. Lipopolysaccharides from *Burkholderia cepacia* contribute to an enhanced defensive capacity and the induction of pathogenesis-related proteins in *Nicotiana tabacum*. *Physiological and Molecular Plant Pathology*, 58: 149–158.
- de Boer M., Boom P., Kindt F., Keurentjes J.J.B., Van der Sluis I., Van Loon L.C., Bakker P.A.H.M. 2003. Control of Fusarium wilt of radish by combining *Ps. putida* strains that have different disease suppressive mechanisms. *Phytopathology*, 93: 626–632.
- de Boer W., Folman L.B., Summerbell R.C., Boddy L. 2005. Living in a fungal world: impact of fungi on soil bacterial niche development. *FEMS Microbiology Reviews*, 29: 795–811.
- de Boer M., Van der Sluis I., vanLoon L.C., Bakker P.A.H.M. 1999. Combining fluorescent *Pseudomonas* spp. strains to enhance suppression of Fusarium wilt of radish. *European Journal of Plant Pathology*, 105: 201–210.
- de Vasconcellos R.L.F., Cardoso E.J.B.N. 2009. Rhizospheric *Streptomyces* as potential biocontrol agents of *Fusarium* and *Armillaria* pine rot and as PGPR for *Pinus taeda*. *BioControl*, 54: 807–816.
- Deberdt P., Mfegue C.V., Tondje P.R., Bon M.C., Ducamp M., Hurard C. et al. 2008. Impact of environmental factors, chemical fungicide and biological control on cacao pod production dynamics and black pod disease (*Phytophthora megakarya*) in Cameroon. *Biological Control*, 44: 149–159.
- Devaki N.S., Bhat S.S., Bhat S.G., Manjunatha K.R. 1992. Antagonistic activities of *Trichoderma harzianum* against *Phythium aphanidermatum* and *Pythium myriotylum* on tobacco. *Journal of Phytopathology*, 136: 82–87.
- Domenech J., Ramos-Solano B., Probanza A., Lucas-Garcia J.A., Colon J.J., Gutierrez-Manero F.J. 2004. *Bacillus* spp. and *Pisolithus tinctorius* effects on *Quercus ilex* ssp. ballot: a study on tree growth, rhizosphere community structure and mycorrhizal infection. *Forest Ecology and Management*, 194: 293–303.
- Domenech J., Reddy M.S., Klopper J.W., Ramos B. 2006. Combined application of the biological product LS213 with *Bacillus*, *Pseudomonas* or *Chryseobacterium* for growth promotion and biological control of soil-borne diseases in pepper and tomato. *BioControl*, 51(2): 245–258.
- Duchesne L.C., Peterson, R.L., Ellis B.E. 1989. The time-course of disease suppression and antibiosis by the ectomycorrhizal fungus *Paxillus involutus*. *New Phytologist*, 111(4): 693–698. doi:10.1111/j.1469-8137.1989.tb02364.
- Duffy B., Schouten A., Raaijmakers J.M. 2003. Pathogen self-defense: mechanisms to counteract microbial antagonism. *Annual Review of Phytopathology*, 41: 501–538.
- Dunne C., Moenne-Loccoz Y., McCarthy J., Higgins P., Powell J., Dowling D.N., O’Gara F. 1998. Combining proteolytic and phloroglucinol-producing bacteria for improved control of *Pythium*-mediated damping-off of sugar beet. *Plant Pathology*. 47: 299–307.
- Elliott M., Shamoun S.F., Summampong G., James D., Masri S., Varga A. 2009. Evaluation of several commercial biocontrol products on European and North American population of *Phytophthora ramorum*. *Biocontrol Science and Technology*, 19(10): 1007–1021.
- El-Tarabily K.A., Hardy G.E.St.J., Sivasithamparam K. 2010. Performance of three endophytic actinomycetes in relation to plant growth promotion and biological control of *Pythium aphanidermatum*, a pathogen of cucumber under commercial field production conditions in the United Arab Emirates. *European Journal of Plant Pathology*, 128: 527–539.
- El-Tarabily K.A., Sykes M.L., Kurtboke I.D., Hardy G.E.ST.J., Barbosa A.M., Dekker R.F.H. 1996. Synergistic effects of a cellulase-producing *Micromonospora carbonacea* and an antibiotic-producing *Streptomyces violaceus* on the suppression of *Phytophthora cinnamomi* root rot of *Banksia grandis*. *Canadian Journal of Botany*, 74: 618–624.
- Ezziyyani M, Requena M.E., Egea Gilabert C., Lamarti A. Candela M.E. 2009. Biological control of *Phytophthora capsici* root rot of pepper (*Capsicum annum* L.) plants using *Burkholderia cepacia* and *Trichoderma harzianum*. *Journal of Applied BioSciences*, 13: 745–754.
- Ezziyyani M., Requena M. E., Egea-Gilabert C., & Candela M. E. 2007. Biological control of *Phytophthora* root rot of

- pepper using *Trichoderma harzianum* and *Streptomyces rochei* in combination. *Journal of Phytopathology*, 155(6): 342–349. doi:10.1111/j.1439-0434.2007.01237.x.
- Figueiredo M.V.B., Seldin L., Araujo F.F., Mariano R.L.R. 2010. Plant growth promoting rhizobacteria: fundamentals and applications, w: Plant growth and health promoting bacteria, microbiology monographs 18 (red. D.K. Maheshwari), Berlin, Springer, 448. DOI 10.1007/978-3-642-13612-2_2.
- Fravel D.R. 2005. Commercialization and implementation of biocontrol. *Annual Review of Phytopathology*, 43: 337–359.
- Fritsche K., Leveau J.H.J., Gerards S., Ogawa S., De Boer W., van Veen J.A. 2006. *Collimonas fungivorans* and bacterial mycophagy. *IOBC/WPRS Bulletins*, 29: 27–30.
- Fukui R., Schroth M.N., Henderson M., Hancock J.G. 1994. Interaction between strains of pseudomonads in sugar beet spermospheres and their relationship to pericarp colonization by *Pythium ultimum* in soil. *Phytopathology*, 84: 1322–1330.
- Gams W. 2007. Biodiversity of soil-inhabiting fungi. *Biodiversity and Conservation*. 16(1), 69–72. doi:10.1007/s10531-006-9121-y.
- Gilbert G.S., Handelsman J., Parke J.L. 1990. Role of ammonia and calcium in lysis of zoospores of *Phytophthora cactorum* by *Bacillus cereus* strain UW85. *Experimental Mycology*, 14: 1–8.
- Głowacka B., Kolk A., Janiszewski W., Rosa-Gruszecka A., Pudelko M., Łukaszewicz J., Krajewski S. 2012. Środki ochrony roślin oraz produkty do rozkładu pni drzew leśnych zalecane do stosowania w leśnictwie w roku 2013 [Plant protection chemicals and products for the decay of forest tree trunks advised for the use in forestry in the year of 2013]. Analizy i Raporty. 19. Sękocin Stary, Instytut Badawczy Leśnictwa, 19: 75.
- Gohar Y., Beshay U., Daba A., Hafez E. 2006. Bioactive compounds from *Streptomyces nasri* and its mutants with special reference to proteopolysaccharides. *Polish Journal of Microbiology*, 55: 179–187.
- Golińska P., Dahm H. 2013. Antagonistic properties of *Streptomyces* isolated from forest soils against fungal pathogens of pine seedlings. *Dendrobiology*, 69: 87–97.
- Graham J.H. 2001. What do root pathogens see in mycorrhizas? *New Phytologist*, 149: 357–359.
- Grodnitskaya I.D., Sorokin N.D. 2007. Application of microbes to the soils of Siberian tree nurseries. *Eurasian Soil Science*, 40(3): 329–334.
- Gutierrez-Manero F.J., Ramos-Solano B., Probanza A., Mehrouachi J., Tadeo F. R., Talon M., 2001. The plant-growth-promoting rhizobacteria *Bacillus pumilus* and *Bacillus licheniformis* produce high amounts of physiological active gibberellins. *Physiologia Plantarum*, 111: 206–211.
- Handelsman J., Raffel S., Mester E.H., Wunderlich L., Grau C.R. 1990. Biological control of damping-off of alfalfa seedlings with *Bacillus cereus* UW85. *Applied Environmental Microbiology*, 56: 713–718.
- Handelsman J., Nesmith W.C., Raffel S.J. 1991. Microassay for biological and chemical control of infection of tobacco by *Phytophthora parasitica* var. *nicotianae*. *Current Microbiology*, 22: 317–319.
- Harman G.E., Howell C.R., Viterbo A., Chet I., Lorito M. 2004. *Trichoderma* species – opportunistic avirulent plant symbionts. *Nature Reviews Microbiology*, 2: 43–56.
- Harrier L.A., Watson C.A. 2004. The potential role of arbuscular mycorrhizal (AM) fungi in the bioprotection of plants against soil borne pathogens in organic and/or other sustainable farming systems. *Pest Management Science*, 60: 149–157.
- Hawksworth D.L. 2001. The magnitude of fungal diversity: the 1.5 million species estimate revisited. *Mycological Research*, 105: 1422–1432.
- Heydari A., Pessarakli M. 2010. A review on biological control of fungal plant pathogens using microbial antagonists. *Journal of Biological Sciences*, 10: 273–290.
- Hill R.A., Paderes D.E., Wigley P.J., Broadwell A.H. 2007. Growth of *Pinus radiata* seedlings in the nursery with novel microbial formulations (Poster abstract). *New Zealand Plant Protection*, 60: 305.
- Hohmann P., Jones E.E., Hill R.A., Stewart A. 2011. Understanding *Trichoderma* in the root system of *Pinus radiata*: associations between rhizosphere colonisation and growth promotion for commercially grown seedlings. *Fungal Biology*, 115: 759–767.
- Hwang S.F., Chakravarty P., Chang K.-F. 1995. The effect of two ectomycorrhizal fungi, *Paxillus involutus* and *Suillus tomentosus*, and of *Bacillus subtilis* on *Fusarium* damping-off in jack pine seedlings. *Phytoprotection*, 76: (2)57–66.
- Janisiewicz W.J., Covey R.P. 1983. Biological control of collar rot caused by *Phytophthora cactorum*. *Phytopathology*, 73: 822.
- Jeger M.J., Jeffries P., Elad Y., Xu X.M. 2009. A generic theoretical model for biological control of foliar plant diseases. *Journal of Theoretical Biology*, 256: 201–214.
- Jetiyanon K., Kloepper J.W. 2002. Mixtures of plant growth promoting rhizobacteria for induction of systemic resistance against multiple plant diseases. *Biological Control*, 24: 285–291.
- Junaid J. M., Dar N.A., Bhat T.A., Bhat A.H., Bhat A. 2013. Commercial Biocontrol Agents and Their Mechanism of Action in the Management of Plant Pathogens. *International Journal of Modern Plant & Animal Sciences*, 1(2): 39–57.
- Jung H.K., Kim S.D. 2005. An antifungal antibiotic purified from *Bacillus megaterium* KL39, a biocontrol agent of red-pepper *Phytophthora* blight disease. *Journal of Microbiology and Biotechnology*, 15: 1001–1010.
- Jung W.J., Jin Y.L., Kim K.Y., Park R.D., Kim T.H. 2005. Changes in pathogenesis-related proteins in pepper plants with regard to biological control of *Phytophthora* blight with *Paenibacillus illinoisensis*. *BioControl*, 50 (1): 165–178. doi:10.1007/s10526-004-0451-y.
- Jung W.J., Jin Y.L., Park R.D., Kim K.Y., Lim K.T., Kim T.H. 2006. Treatment of *Paenibacillus illinoisensis* suppresses the activities of antioxidative enzymes in pepper roots caused by *Phytophthora capsici* infection. *World Journal of Microbiology and Biotechnology*, 22(9): 901–907. doi:10.1007/s11274-006-9131-7.

- Kapoor R. 2008. Induced Resistance in Mycorrhizal Tomato is correlated to Concentration of Jasmonic Acid. *OnLine Journal of Biological Sciences*, 8(3): 49–56. doi:10.3844/ojbsci.2008.49.56.
- Kaur S., Dhillon G.S., Brar S.K., Chauhan V.B., Chand R., Verma M. 2013. Potential Eco-friendly Soil Microorganisms: Road Towards Green and Sustainable Agriculture. w: A. Malik, E. Grohmann, M. Alves (eds). *Management of Microbial Resources in the Environment*. Dordrecht Heidelberg New York London, Springer, 530 p.
- Kavatagi K.P., Lakshaman H.C. 2012. Effect of Arbuscular Mycorrhizal Fungi for their symbiotic efficiency on two varieties of *Solanum lycopersicum* L. *International Journal of Pharma and Biological Sciences*, 3(3): 1007–1017.
- Kelley W.D. 1976. Evaluation of *Trichoderma harzianum* impregnated clay granules as a biocontrol for *Phytophthora cinnamomi* causing damping off in pine seedlings. *Phytopathology*, 66: 1023–1027.
- Kessel G.J.T., De Hass B.H., van der Werf W., Köhl J. 2002. Competitive substrate colonisation by *Botrytis cinerea* and *Ulocladium atrum* in relation to biological control of *Botrytis cinerea* in cyclamen. *Mycological Research*, 106: 716–728.
- Khamna S., Yokota A., Lumyong S. 2009. Actinomycetes isolated from medicinal plant rhizosphere soils: diversity and screening of antifungal compounds, indole-3-acetic acid and siderophore production. *World Journal of Microbiology and Biotechnology*, 25: 649–655.
- Khan J., Ooka J.J., Miller S.A., Madden L.V., Hoitink H.A.J. 2004. Systemic resistance induced by *Trichoderma hamatum* 382 in cucumber against *Phytophthora* crown rot and leaf blight. *Plant Disease*, 88: 280–286.
- Kim H.S., Sang M.K., Jeun Y.C., Hwang B.K., Kim K.D. 2008. Sequential selection and efficacy of antagonistic rhizobacteria for controlling *Phytophthora* blight of pepper. *Crop Protection*. 27(3–5): 436–443. doi:10.1016/j.cropro.2007.07.013.
- Kowalski S., Wojnowski L. 2009. Dynamika rozwoju opieńkowej zgnilizny korzeni w uprawie doświadczalnej z sadzonkami sosny zwyczajnej (*Pinus sylvestris* L.) niemikoryzowanymi i mikoryzowanymi grzybami *Hebeloma crustuliniforme* i *Laccaria bicolor*. *Sylvan*, 153(1): 31–38.
- Kumar N., Thirumalai V., Gunasekaran P. 2002. Genotyping of antifungal compounds producing plant growth promoting rhizobacteria *Pseudomonas fluorescens*. *Current Science India*, 82: 1463–1466.
- Kozłowska M., Konieczny G. 2003. *Biologia odporności roślin na patogeny i szkodniki*. Poznań, Akademia Rolnicza. 173 p. ISBN 8371603207.
- Leeman M., den Ouden E.M., van Pelt J. A., Cornelissen C., Matamala-Garros A., Bakker P.A.H.M., Schippers, B. 1996. Suppression of *Fusarium* wilt of radish by co-inoculation of fluorescent *Pseudomonas* spp. and root-colonizing fungi. *European Journal of Plant Pathology*, 102: 21–31.
- Lefort F., Pralon T., Nowakowska J., Oszako T. 2013. Screening of bacteria and fungi antagonist to *Phytophthora* and *Pythium* species pathogenic of forest trees. *Biological Control of Fungal and Bacterial Plant Pathogens. IOBC-WPRS Bulletin*, 86: 185–186.
- Lehr N.A., Schrey S.D., Hampp R., Tarkka M.T. 2008. Root inoculation with a forest soil streptomycete leads to locally and systemically increased resistance against phytopathogens in Norway spruce. *New Phytologist*, 177: 965–976.
- Logeshwaran P., Thangaraju M., Rajasundari K. 2011. *In Vitro* Suppression of Soil Borne Pathogenic Fungi and Pyoluteorin Production by *Gluconacetobacter Diazotrophicus*. *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 1(3): 150–156.
- Lourenco J.V., Maffia L.A., Romeiro R.D., Mizubuti E.S.G. 2006. Biocontrol of tomato late blight with the combination of epiphytic antagonists and rhizobacteria. *Biological Control*, 38: 331–340.
- Ma W., Berkowitz G.A. 2007. The grateful dead: calcium and cell death in plant innate immunity. *Cell Microbiology*, 9: 2571–2585.
- Ma Y., Chang Z., Zhao J., Zhou M. 2008. Antifungal activity of *Penicillium striatisporum* Pst10 and its biocontrol effect on *Phytophthora* root rot of chilli pepper. *Biological Control*, 44(1): 24–31.
- Machón P., Pajares J.A., Diez J.J., Alves-Santos F.M. 2009. Influence of the ectomycorrhizal fungus *Laccaria laccata* on pre-emergence, post-emergence and late damping-off by *Fusarium oxysporum* and *F. verticillioides* on Stone pine seedlings. *Symbiosis*, 49: 101–109.
- Mańka K. 2005. *Fitopatologia leśna*. Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne. ISBN 83-09-01793-6.
- Minchin R.F., Ridgway H.J., Condrón L., Jones E.E. 2012. Influence of inoculation with a *Trichoderma* bioinoculant on ectomycorrhizal colonisation of *Pinus radiata* seedlings. *Annals of Applied Biology*, 161(1): 57–67.
- Molina R., Massiocotte H., Trappe J.M. 1992. Specificity phenomena in mycorrhizal symbioses: community-ecological consequences and practical implications. w: Allen M.F. (ed.) *Mycorrhizal functioning: an integrative plant-fungal process*. New York, Chapman and Hall, 357–423.
- Mousseaux M.R., Dumroese R.K., James R.L., Wenny D.L., Knudsen G.R. 1998. Efficacy of *Trichoderma harzianum* as a biological control (agent) of *Fusarium oxysporum* in container grown Douglas fir seedlings. *New Forests*, 15(1): 11–21.
- Muthukumar A., Easwaran A., Nakkeeran S., Sangeetha G. 2010. Efficacy of plant extracts and biocontrol agents against *Pythium aphanidermatum* inciting chilli damping-off. *Crop Protection*, 29: 1483–1488.
- Nguyen X.-H., Naing K.-W., Lee Y.-S., Tindwa H., Lee G.-H., Jeong B.-K., Kim K.-Y. 2012. Biocontrol potential of *Streptomyces griseus* H7602 against root rot disease (*Phytophthora capsici*) in pepper. *The Plant Pathology Journal*, 28(3): 282–289. doi:10.5423/PPJ.OA.03.2012.0040.
- Okamoto H., Sato M., Sato Z., Isaka M., 1998. Biocontrol of *Phytophthora capsici* by *Serratia marcescens* F-1-1 and analysis of biocontrol mechanisms using transposon insertion mutants. *Annals of the Phytopathological Society of Japan*, 64: 287–293.
- Oostendorp M., Kunz W., Dietrich B., Staub T. 2001. Induced disease resistance by chemicals. *European Journal of Plant Pathology*, 107: 19–28.

- Okorski A. 2007. Biologiczna ochrona roślin przed chorobami-mechanizmy perspektywy rozwoju. *Postępy Nauk Rolniczych*, 5: 21–36.
- Ozgonen Y., Yardimci N., Kilic H.C. 2009. Induction of phenolic compounds and pathogenesis related proteins by mycorrhizal fungal inoculations against *Phytophthora capsici* Leonian in pepper. *Pakistan Journal of Biological Sciences*, 12(17): 1181–1187.
- Paderes D. E., Hill R. A., Wang W. Y., Ridgeway H. J. Stewart A. 2005. Development of a Bio-Protection System for *Pinus Radiata* with *Trichoderma* (ArborGuard™). In FOA/MAF 5th Annual Forest Biosecurity Workshop. Rotorua. New Zealand.
- Parker I.M., Gilbert G.S. 2004. The Evolutionary Ecology of Novel Plant-Pathogen Interactions. *Annual Review of Ecology Evolution and Systematic*, 35(1): 675–700. doi:10.1146/annurev.ecolsys.34.011802.132339.
- Paul D., Sarma Y. R. 2006. Antagonistic effects of metabolites of *Pseudomonas fluorescens* strains on the different growth phases of *Phytophthora capsici*, foot rot pathogen of black pepper (*Piper nigrum* L.). *Archives of Phytopathology and Plant Protection*, 39(2): 113–118. doi:10.1080/03235400500301182.
- Paulitz T.C., Belanger R.R. 2001. Biological control in green house system. *Annual Review of Phytopathology*, 39: 103–133.
- Picard K., Ponchet M., Blein J. P., Rey P., Tirilly Y., Benhamou N. 2000a. Oligandrin. A proteinaceous molecule produced by the mycoparasite *Pythium oligandrum* induces resistance to *Phytophthora parasitica* infection in tomato plants. *Plant Physiology*, 124(1): 379–95.
- Picard K., Tirilly Y., Benhamou N. 2000b. Cytological effects of cellulases in the parasitism of *Phytophthora parasitica* by *Pythium oligandrum*. *Applied Environmental Microbiology*, 66(10): 4305–4314.
- Pieterse C.M.J., Pelt J. A.V., Wees S.C.M.V., Ton J., Kloosterziel K.M.L., Keurentjes J. J.B. et al. 2001. Rhizobacteria mediated induced systemic resistance: triggering, signaling and expression. *European Journal of Plant Pathology*, 107: 51–61.
- Pozo J.C.D., Allona I., Rubio V., Leyva A., de la Pena A., Aragoncillo C., Paz-Ares J. 1999. A type 5 acid phosphatase gene from *Arabidopsis thaliana* is induced by phosphate starvation and by some other types of phosphate mobilising/oxidative stress conditions. *Plant Journal*, 19: 579–589.
- Read D.J., Perez-Moreno J. 2003. Mycorrhizas and nutrient cycling in ecosystems – a journey towards relevance? *New Phytologist*, 157: 475–492.
- Reglinski T., Dick M. 2005. Biocontrol of forest nursery pathogens. *New Zealand Journal of Forestry*, 50: 14–21.
- Reglinski T., Spiers T.M., Taylor J.T., Ah Chee A., Dick M.A. 2008. Management of *Phytophthora* root rot in radiata pine seedlings. Report to New Zealand Forest Health Research collaborative, Project 2007-03.1–23. Auckland, The Horticulture and Food Research Institute of New Zealand.
- Renshaw J.C., Robson G.D., Trinci A.P.J., Wiebe M.G., Livens F.R., Collison D.C., Taylor R.J. 2002. Fungal siderophores: structures, functions and applications. *Mycological Research*, 106: 1123–1142.
- Roberts D.P., Lohrke S.M., Meyer S.L.F., Buyer J. S., Bowers, J.H., Jacyn Baker C., Chung, S. 2005. Biocontrol agents applied individually and in combination for suppression of soilborne diseases of cucumber. *Crop Protection*, 24(2): 141–155. doi:10.1016/j.cropro.2004.07.004.
- Salas-Marina M.A., Silva-Flores M.A., Uresti-Rivera E.E., Castro-Longoria E., Herrera-Estrella A., Casas-Flores S. 2011. Colonization of *Arabidopsis* roots by *Trichoderma atroviride* promotes growth and enhances systemic disease resistance through jasmonic acid/ethylene and salicylic acid pathways. *European Journal of Plant Pathology*, 131: 15–26.
- Saxena R.K., Sangeetha L., Vohra A., Gupta R., Gulati R. 2001. Induction and mass sporulation in lignin degrading fungus *Ceriporiopsis subvermispora* for its potential usage in pulp and paper industry. *Current Science*, 81: 591–594.
- Schouten A.O., Maksimova O., Cuesta-Arenas Y., Berg G.V.D., Raaijmakers J.M. 2008. Involvement of the ABC transporter BcAtrB and the laccase BcLCC2 in defence of *Botrytis cinerea* against the broad-spectrum antibiotic 2,4-diacetylphloroglucinol. *Environmental Microbiology*, 10: 1145–1157.
- Serrano M.S., Fernandez-Rebollo P., De Vita P., Sanchez M.E. 2012. Calcium mineral nutrition increases the tolerance of *Quercus ilex* to *Phytophthora* root disease affecting oak rangeland ecosystems in Spain. *Agroforestry Systems*, 87(1): 173–179.
- Shang H., Chen, J., Handelsman J., Goodman R.M. 1999. Behavior of *Pythium torulosum* Zoospores during their Interaction with Tobacco Roots and *Bacillus cereus* 38. *Current Microbiology*, 38: 199–204.
- Shen S., Choi O., Park S., Kim C., Park C. 2005. Root Colonizing and Biocontrol Competency of *Serratia plymuthica* A21-4 against *Phytophthora* Blight of Pepper, 21(1): 64–67.
- Silo-Suh L.A., Lethbridge B.J., Raffel S.J., He H., Clardy J., Handelsman J. 1994. Biological activities of two fungistatic antibiotics produced by *Bacillus cereus* UW85. *Applied Environmental Microbiology*, 60: 2023–2030.
- Silva H.S.A., Romeiro R.S., Carrer-Filho R., Pereira J.L.A., Mizubuti E.S.G., Mounteer A., 2004. Induction of systemic resistance by *Bacillus cereus* against tomato foliar diseases under Weld conditions. *Journal of Phytopathology*, 152: 371–375.
- Singh J.S., Pandey V.C., Singh D.P. 2011. Efficient soil microorganisms: a new dimension for sustainable agriculture and environmental development. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 140: 339–353.
- Smith K. P., Havey M. J., Handelsman J. 1993. Suppression of cottony leak of cucumber with *Bacillus cereus* strain UW85. *Plant Disease*, 77: 139–142.
- Spadaro D., Garibaldi A., Gullino M.L. 2004. Control of *Penicillium expansum* and *Botrytis cinerea* on apple combining a biocontrol agent with hot water dipping and acibenzolar-S-methyl, baking soda, or ethanol application. *Postharvest Biology and Technology*, 33: 141–151.
- Sugimoto T., Watanabe K., Yoshida S., Aino M., Irie K, Matoh T., Biggs A.R. 2008. Select calcium compounds reduce the severity of *Phytophthora* stem rot of soybean. *Plant Disease*, 92: 1559–1565.

- Ślusarski Cz. 2008. *Fusarium oxysporum* f. sp. *radicis-lycopersici* – a forgotten pathogen of tomato. *Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych*, 529: 213–218.
- Timmusk S., van West P., Gow N.A.R., Huffstutler R.P. 2009. *Paenibacillus polymyxa* antagonizes oomycete plant pathogens *Phytophthora palmivora* and *Pythium aphanidermatum*. *Journal of Applied Microbiology*, 106: 1473–1481.
- Trotta A., Varese G.C., Gnani E., Fusconi A., Sampó S., Berta G. 1996. Interaction between the soil borne root pathogen *Phytophthora nicotianae* var. *parasitica* and the arbuscular mycorrhizal fungus *Glomus mosseae* in tomato plants. *Plant and Soil*, 185: 199–209.
- Tsantrizos Y.S., Kope H.H., Fortin J.A., Ogilvie K.K. 1991. Antifungal antibiotics from *Pisolithus tinctorius*. *Phytochemistry*, 30: 1113–1118.
- Valois D., Fayad K., Barasubiye T., Garon M., Dery C., Brzezinski C., Beaulieu C. 1996. Glucanolytic actinomycetes antagonistic to *Phytophthora fragariae* var. *rubi*, the causal agent of raspberry root rot. *Applied Environmental Microbiology*, 62: 1630–1635.
- Van Peer R., Niemann G. N., Schippers B. 1991. Induced resistance and phytoalexin accumulation in biological control of Fusarium wilt in carnation by *Pseudomonas* sp. strain WCS417r. *Phytopathology*, 81: 728–734.
- Vinale F., Sivasithamparam K., Ghisalberti E.L., Marra R., Woo S.L., Lorito M. 2008. *Trichoderma* plant-pathogen interactions. *Soil Biology & Biochemistry*, 40: 1–10.
- Von Broembsen S.L., Deacon J.W. 1997. Calcium interference with zoospore biology and infectivity of *Phytophthora parasitica* in nutrient irrigation solutions. *Phytopathology*, 87: 522–528.
- Whipps J.M. 2001. Microbial interactions and biocontrol in the rhizosphere. *Journal of Experimental Botany*, 52: 487–511.
- Wuyep P.A., Khan A.U., Nok A.J. 2003. Production and regulation of lignin degrading enzymes from *Lentinus squarrosulus* (mont.) Singer and *Psathyrella atroumbonata* Pegler. *African Journal of Biotechnology*, 2 (44): 444–447.
- Xiao K., Kinkel L. L., Samac D. A. 2002. Biological Control of Phytophthora Root Rots on Alfalfa and Soybean with Streptomyces. *Biological Control*, 23(3): 285–295. doi:10.1006/bcon.2001.1015.
- Xu X.-M., Robinson J. D., Jeger M., Jeffries P. 2010. Using combinations of biocontrol agents to control *Botrytis cinerea* on strawberry leaves under fluctuating temperatures. *Biocontrol Science and Technology*, 20: 359–373.
- Xu X.M., Jeffries P., Pautasso M. Jeger, M.J. 2011. Combined use of biocontrol agents to manage plant diseases in theory and practice. *Phytopathology*, 101: 1024–1031.
- Xu X.-M., Jeger M.J. 2013. Theoretical Modeling Suggests that Synergy May Result from Combined Use of Two Biocontrol Agents for Controlling Foliar Pathogens Under Spatial Heterogeneous Conditions. *Phytopathology*, 103(8): 768–775.
- Yan Z., Reddy M.S., Ryu C-M., McInroy J.A., Wilson M., Kloepper J.W. 2002. Induced systemic protection against tomato late blight elicited by plant growth-promoting bacteria. *Phytopathology*, 92: 1329–1333.
- Yuan W.M., Crawford D.L. 1995. Characterization of *Streptomyces lydicus* WYEC108 as a potential biocontrol agent against fungal root and seed rots. *Applied Environmental Microbiology*, 61(8): 3119–28.
- Zeng W., Kirk W., Hao J. 2012. Field management of Sclerotinia stem rot of soybean using biological control agents. *Biological Control*, 60: 141–147.

Wkład autorów

A.O., T.O., A.P., J.A.N. – koncepcja pracy, A.O. – przygotowanie maszynopisu, T.O., J.A.N. – korekta tekstu pod kątem redakcyjnym i merytorycznym, A.P. – przygotowanie tabel oraz zbieranie materiałów.

The possibilities of biologically protecting plants against diseases in nurseries, with special consideration of Oomycetes and *Fusarium* fungi

Adam Okorski¹*, Tomasz Oszako², Justyna A. Nowakowska³, Agnieszka Pszczółkowska¹

¹University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Department of Diagnostics and Pathophysiology of Plants, Pl. Łódzki 5, 10–727 Olsztyn, Poland; ² Forest Research Institute, Department of Forest Protection, Sękocin Stary, ul. Braci Leśnej 3, 05–090 Raszyn, Poland; ³ Forest Research Institute, Department of Silviculture and Forest Tree Genetics, Sękocin Stary, ul. Braci Leśnej 3, 05–090 Raszyn, Poland.

*Tel. +48 89 523 35 11; e-mail: adam.okorski@uwm.edu.pl

Abstract. Achieving high quality propagative material is difficult today due to the limited number of pesticides recommended for use. Simultaneously, EU regulations on Integrated Pest Management (IPM) in forest nurseries came into a force, requiring a search for alternative plant protection methods that are safe for humans, animals and the environment. In this paper, we present the possibilities of using bio-fungicides against diseases in forest nurseries, their mechanisms of action, as well as the direction of their development (according to IPM rules). We reviewed the results achieved by different research teams presenting the possibilities and trends in combatting Oomycetes and *Fusarium* spp. pathogens currently having the most important economic impact.

Key words: forest protection, forest nurseries, biological control, Oomycetes, *Fusarium*

1. Introduction

Ecosystems constitute highly complex system of relations and connections between environmental factors and living organisms. Plant tissues colonize numerous microorganisms (fungi, bacteria, actinobacteria, protozoans, viruses, etc.), which use the plants as the source of nutrition, living environment or means of transport to new habitats. Great diversity and number of microorganisms living in different ecosystems provide grounds for assuming that they are the reservoirs of an unfulfilled potential in various aspects of human activity, including biological control of plant diseases. Biological diversity of microorganisms in forest environment frequently determines the plant health, since the use of chemical plant protection agents has been more and more limited (Głowacka et al. 2012).

Major diseases encountered in forest nurseries include seedling blight and root blight occurring a few weeks after sprouting. They are caused by the large group of fungal pathogens including mainly *Phytophthora* and *Pythium* (Oomycetes) and *Fusarium* genus of fungi (Mańka 2005; de Vasconcellos and Cardoso 2009, Lefort et al. 2013).

Polish forest nursery is currently contending with limited availability of fungicides, what results in difficulties in reducing the disease of forest reproductive material. Consequently, an urgent necessity to use alternative methods of plant protection, including biological control, has arisen in forestry. The results of the research presented in this paper and concerning the use of biological control factors in eliminating forest nurseries pathogens, tree stands and natural ecosystems indicate a great potential for adopting biological methods in for-

estry (Reglinski and Dick 2005; Hill et al. 2007; Lefort et al., 2013). This study provides insight into the mechanisms of impact of individual biological control factors both on pathogens and on the plants, particularly in the context of damping off disease reduction. In addition, the perspectives for the adoption of biological methods in forest nurseries and difficulties associated with the use of biological control have been presented.

2. Biological control – definition and mechanisms

The basis of biological plant control formulated by Baker and Cook (1974) defined its principles as controlling pathogenic organisms with the help of other living organisms. Currently, the notion of biological plant protection is more complex and defined in terms of the use of biopesticides, that is the plant control agents containing the biotic factor or factors (Biological Control Agents – BCA) in order to reduce pathogenic organisms through one or more mechanisms of action. They have either direct or indirect impact on pathogens or on pathogens and plants. The biotic microbiological factors are represented by living organisms: bacteria, fungi and pathogen – antagonistic viruses or the viruses inducing the mechanisms of plant disease resistance (Cook 1993, Schouten et al. 2008). The mechanism of action of microbiological BCA is based on the use of their competitive abilities (quick growth, intensive sporulation and high adaptive capacities), which allow for colonization of ecological niche and reduction in the size of pathogenic organisms population, either in the soil or on the plant. BCA, apart from competing with pathogens for living space, fight for nutrients in the soil (Okorski 2007).

The BCA directly affects pathogenic microorganisms through the synthesis of lytic enzymes and antibiotics hindering their growth and development as well as through establishing direct parasitic contact with the pathogen (hyperparasitism) (Whipps, 2001). In relationship with plants, the BCA induce resistance through the activation of the systemic acquired resistance (SAR) (Kozłowska, Konieczny 2003) or the induced systemic resistance (ISR). In the first case (SAR), both biotic and abiotic factors are the triggers of the plant resistance reaction, with salicylic acid as an intermediate (Salas-Marina et al. 2011). The ISR is activated by saprotrophic fungi and bacteria, ethylene is a signal molecule and jasmonic acid (JA) plays a key role (Pieterse et al., 2011).

The consequence of the plant resistance response is the accumulation of pathogenesis-related proteins (PR),

phytoalexins (FA), chitinases, glucanases and peroxidases as well as the synthesis of phenolic compounds (Khan et al. 2004).

The fungi, which are the most frequently used in biological control, belong to the following genera: *Trichoderma*, *Gliocladium*, *Ampelomyces*, *Candida* and *Coniothyrium* (Fravel 2005). Fungal BCA form secondary metabolites with antibiotic properties (Vinale et al., 2008), synthesize the following enzymes: chitinases, cellulases, glucanases and proteases allowing for developing mycoparasitic relationship (Harman et al. 2004) and induce the SAR and ISR mechanisms in plants (Salas-Marina et al., 2011).

The bacteria classified as biological control factors belong to PGPR group (*Plant Growth Promoting Rhizobacteria*), which apart from having the antagonistic effects on pathogen exert a positive impact on the plants. The PGPR bacteria make difficult to obtain forms of minerals available to the plants, improve the structure of the soil, produce the analogues of plant growth regulators, as well as bind toxic heavy metals (Gutierrez-Manero et al., 2001). The PGPR bacteria are mostly the representatives of the following genera: *Acetobacter*, *Acinetobacter*, *Alcaligenes*, *Arthrobacter*, *Azoarcus*, *Azospirillum*, *Azotobacter*, *Bacillus*, *Beijerinckia*, *Burkholderia*, *Derxia*, *Enterobacter*, *Gluconacetobacter*, *Klebsiella*, *Ochrobactrum*, *Pseudomonas*, *Rhodococcus*, *Serratia* and *Zoogloea* (Singh et al., 2011). Since the PGPR bacteria produce siderophores, synthesize antibiotics and induce the ISR resistance, they enter into severe competition with pathogens (Figueiredo et al. 2010). The mycophagous bacteria are also the biological control factors, which with the help of active mechanisms parasitizes fungal hyphae (de Boer et al. 2005; Fritsche et al. 2006).

Particularly important BCA group are actinobacteria, which synthesize approximately 70–80% of all familiar secondary metabolites produced by the microorganisms (Berdy 2005; Golińska and Dahm 2013). The greatest potential for controlling plant diseases have the representatives of *Streptomyces* and *Micromonospora* genera (Lehr et al. 2008; El-Tarabily et al. 2010). *Actinomycetes* affect the pathogen through the production of antibiotics, extracellular polysaccharides inducing the plant resistance responses (*exopolysaccharides* – *EPS*) and enzymes hydrolysing fungal cell wall: β -1,3-, β -1,4-, β -1,6-glucanases, siderophores and phytohormones (Gohar et al., 2006; Valois et al. 1996; Ma and Berkowitz 2007; Khamna et al. 2009).

Mycorrhizal fungi, as the biological control factors, play a key role in the protection of forest ecosystems. It

is estimated that approximately 5000–6000 fungi species can be involved in ectomycorrhiza (Molina et al. 1992). The beneficial effects the mycorrhizal fungi have on plants include increasing the root system capacities for the absorption of minerals and the water (Read and Perez-Moreno 2003), therefore applying mycorrhizal fungi to container nursery seedlings before their transfer to the environment considerably improves their survival rates (Domenech et al. 2004). There are reports indicating that mycorrhizal fungi can increase plant resistance to infections caused by soil pathogens (Azcón-Aguilar and Barea 1996; Graham 2001). Some ectomycorrhizal fungi produce siderophores, which bind iron in the soil (Renshaw et al. 2002), whereas the others synthesize antibiotics (Tsantrizos et al. 1991). The underlying impact mechanism of these fungi on the pathogen is the competition and creation of physical barrier preventing infection (Graham 2001). The most important mycorrhizal fungi used in biological control belong to *Glomus* genus, and they include the following species: *Gigaspora margarita*, *Hebeloma crustuliniforme* and *Sclerocystis dussi* (Kowalski and Wojnowski 2009; Ozgonen et al. 2009; Kavatagi and Lakshman 2012).

Another group of biological control factors are organic and nonorganic chemical compounds, which can be applied both to the soil and directly to the plants and seedlings to reduce the diseases caused by pathogens. The organic chemical compounds include plant extracts, essential oils, glucosinolates, chitosan and synthetic compounds, such as salicylic acid, benzo[1,2,3]thiadiazole-7-carbothioic acid-*S*-methyl ester, benzothio-*adiazole* (BTH) and β -aminobutyric acid (Oostendorp et al. 2001, Alabouvette et al. 2006, Muthukumar et al. 2010; Abdel-Monaim 2013). These compounds suppress the growth of pathogens and like antagonistic microorganisms, they activate plant resistance mechanisms (Alabouvette et al. 2006).

3. Biological control in forest nursery

The literature on the methods of biological control of plant diseases provides many examples of beneficial BCA application with respect to agricultural and horticultural crops, while there are only few examples of the use of biological control factors in reducing the diseases occurring in forest nurseries. The authors of the research works have reported that biological control of tree diseases is very difficult, what stems from the production specificity (Reglinski and Dick 2005; Hill et al. 2007). In New Zealand (where container nursery provides approximately fifty million seedlings per

annum), an important support for the production is the use of biological control factors, in order to develop disease resistance and exert beneficial effects on the plant growth (Hohmann et al. 2011). The BCA can be applied to forest nurseries in two ways: through seed treatment and sprays (Hohmann et al. 2011). It is worth emphasising that seed treatment is more economical and at the same time very effective in terms of diseases caused by soil fungi (Mousseaux et al. 1998; Bell et al. 2000). According to Bent et al. (2001), an important element of the nursery production technology is the inoculation of tree seedlings with the PGPR bacteria, because it improves the plants' condition and increases their adaptive capacities after replanting. In the opinion of Reglinski and Dick (2005), antagonistic microorganisms, which include the representatives of *Trichoderma* genus, have a considerable potential for reducing pathogens occurring in forestry. It has been confirmed by the results of the studies conducted by Hill et al. (2007), who showed that applying *Trichoderma* genera improved the health of *Pinus radiata* seedlings in the container nursery. Other studies revealed that *Trichoderma* fungi have positive effects on different arborescent plants (Paderes et al. 2005, Adams et al. 2007, Grodnitskaya and Sorokin 2007), whereas *T. harzianum* genus which was used in Kelley's studies (1970) reduced *Pinus echinata* seedling blight. The same BCA genus applied in container nurseries reduced the Douglas fir seedling mortality due to plant infection caused by *F. oxysporum* (Mousseaux et al. 1998). Another studies conducted by Hill et al. (2007) proved that both seeds treatment and spraying with preparations containing antagonistic *Trichoderma* strains improved seeds sprouting and the health of *P. radiata* seedlings in container nurseries.

According to Bent et al. (2001), optimization of the use of microorganisms in forest nurseries requires detailed knowledge of the PGPR interaction mechanisms with the plants and determination of environmental conditions affecting the colonisation of the niche by specific microorganisms. Kelley (1976) showed that the *Trichoderma* representative was not able to prevent *Pinus echinata* seedling blight caused by *P. cinnamomi* under conditions of the soil moisture remaining close to the saturation point. Other research works have not found any impact of *Trichoderma* fungi and calcium compounds on *Phytophthora* suppression; however, their authors when summarising of the obtained results arrived at the conclusion that controlling *Phytophthora* requires the integration of all the available methods, including the biological one (Reglinski et al. 2008).

Correspondent to the Reglinski's studies are the results obtained by Minchin et al. (2012), who have not observed any beneficial effects of the commercial bio-preparation containing *Trichoderma atroviride* (five isolates) and *T. harzianum* (one isolate) on the plant growth. The authors demonstrated the lack of negative impact of BCA on the colonization of seedlings by *Pinus radiata* ectomycorrhizal fungi in container nurseries. Other studies related to combined application of *Paenibacillus polymyxa* and *Pseudomonas fluorescens* bacteria showed adverse impact on the growth and the root mass produced by *Pinus contorta* in comparison with individual BCA application. At the same time, it has been found that the level of rhizosphere colonization by the bacteria does not correlate with bacteria's beneficial impact on the plant growth (Bent et al. 2001). However, the studies conducted by Hohmann et al. (2011) showed the increase in the seedlings growth in comparison with the control, as a result of applying *Trichoderma* fungi isolates coming from indigenous ecosystems to the container nursery. The beneficial effects of the indigenous population of BCA microorganisms on the health of the beech and oak seedlings were also confirmed by the results of the most recent studies carried out by Lefort et al. (2013). Their *in vivo* experiments showed a considerable reduction in the seedling infections caused by *P. cambivora* and *P. cinnamomi oomycetes*.

Biological control of blight diseases caused by the *Oomycetes* and *Fusarium*

Many research groups focused their works on the analysis of antagonistic microorganisms impact on the pathogens responsible for blight diseases (the *Oomycetes* and *Fusarium*) occurring in agricultural, horticultural and forest tree crops. Most of the available research analysed the activity of antagonistic organisms in comparison with the plants, fungi and oomycetes pathogens with the help of Petri dish. These experiments frequently constituted the introduction to the vase experiments, and in some case for the field experiments (Table 1).

The example of such analysis is the research conducted by Paul and Sarma (2006), who assessed the efficacy of IISR-6 *P. luorescens* strain with strong antibiotic properties (pyoluteorin, pyrrolnitrin, HCH) in terms of controlling *Phytophthora capsici*. The authors proved severe hindering of mycelium growth (at approximately 70%), reduction of the sporangia production and spores sprouting. Another biological control factor was analysed by the group led by Picard (Picard et al. 2000b). The Petri dish

experiment showed the antagonistic impact of *Pythium oligandrum* (1010) strain on *Phytophthora parasitica*. The authors have suggested that high affinity of *Py. oligandrum* to host cells was triggered by chemical stimuli or chemotropism, and the cells damage ensued from the synthesis of hydrolytic enzymes: β -1,3-glucanase and cellulase. In further research works, the authors proved that secondary metabolite synthesised by *Py. oligandrum* suppressed the symptoms of the tomato plant disease caused by *P. parasitica*. The application of oligandrin reduced the number of sick plants displaying most severe disease symptoms (Picard et al. 2000b). In subsequent analyses, the same group of researchers showed that applying *Py. oligandrum* spores reduced by approximately 60% the symptoms of tomato plant diseases (Picard et al. 2000a). According to the authors, *Py. oligandrum* has a direct impact on fungi pathogenic cells and oligandrin is the elicitor of the plant resistance response. In the authors' opinion, the tomato plants are equipped with functional receptors of oligandrin intermediating in specific signal path leading to resistance response, manifested by the synthesis of phytoalexin and phenolic compounds (Picard et al. 2000a).

The analysis of the data provided by the subject literature indicates that bacteria and actinobacteria with antibiotic properties are the most frequently used microorganisms in the biological control of plant blight diseases (30 out of 47 works) (Table 1).

The example of the role of antibiosis in the biological control of plant diseases is the use of *Serratia plymuthica* (A21-4) species to counteract *P. capsici* on pepper plants (*Capsicum annum* L.) (Shen et al. 2005). The authors conducted the research under *in vitro* conditions and observed that zoosporangium and zoospores growth was hindered by A21-4 strain synthesising macrocyclic lactone. The laboratory results were verified in vase and greenhouse experiments, which showed high effectiveness of the colonization of plant roots by antagonistic strain. Population of *S. plymuthica* steadily remained in rhizosphere as well as on grafted and newly grown pepper roots. A month after replanting the plants to the medium infected by *P. capsici*, the damages of control plants reached 75%, whereas the plants under biological control were damaged only at 12.6% (Shen et al. 2005). The antibiosis was also investigated by Logeshwaran et al. (2011), who showed that antagonistic strains of *Gluconacetobacter diazotrophicus* (L5 and PAL5) synthesising secondary metabolite with antibiotic properties (pyoluteorin) hindered the mycelium growth of *F. oxysporum* and *F. solani*. The growth of mycelium of the

abovementioned species was hindered, respectively, by 53.49% and 60.0% in case of PAL5, and by 43.48% and 46.66% in case of L5.

However, it should be noted that large part of research works was conducted only under laboratory conditions or in vase experiments using sterilised soil or artificial mediums (Gilbert et al. 1990; Smith et al. 1993; Chen et al. 1996; Okamoto et al. 1998; Picard et al. 2000a,b; Jung and Kim 2005; Timmusk et al. 2009; Logeshwaran et al. 2011). The results obtained under laboratory conditions are not always identical with the ones obtained under *in vivo* conditions, which was illustrated by the studies carried out by Devaki et al. (1992). The researchers proved high antagonistic effects of *Trichoderma harzianum* synthesising β -(1,3)-glucanases on the growth of mycelium of *Py. aphanidermatum* and *Py. myriotylum*. On Petri dish, in the area of interaction of BCA mycelium with phytopathogen they observed the autofluorescence, which explicitly indicated cell deaths. In case of vase experiments, the antagonist efficacy was confirmed only in sterilised soil, while the protective effect in unsterilised soil was relatively small (Devaki et al. 1992).

Different research groups also conducted the extensive and multilayered studies concerning the implementation of biological control to counteract various plant pathogenic microorganisms. The examples of such studies are multifaceted works related to the application of *Bacillus cereus* strain (UW85) (synthesising zwittermicin A and kanosamine) to suppress the species belonging to mycetozoa of *Phytophthora* and *Pythium* genera: *Py. torulosum* (Shang et al. 1999), *Py. aphanidermatum* (Chen et al. 1996), *P. cactorum* (Gilbert et al. 1990), *P. parasitica* (Handelsman et al. 1990) and *P. megasperma* f. sp. *megasperma* (Handelsman et al. 1990).

First studies were conducted under *in vitro* conditions to counteract *P. cactorum* and they found the lysis of zoospores affected by antibiotic metabolites of UW85 strain (Gilbert et al. 1990). The studies were continued using quick mortality test of medick seedlings from *P. megasperma* f. sp. *medicaginis* (Handelsman et al., 1990) and under controlled conditions to control tobacco plant against seedling blight (*Py. torulosum*). The studies showed complete suppression of disease progression (Shang et al. 1999).

Yuan and Crawford (1995), having conducted the antagonism tests with the help of the Petri dishes, proved the hindered growth of selected plant pathogenic fungi, including *Py. ultimum*, *Aphanomyces euteiches*, *F. oxysporum* and *R. solani* przez *Streptomyces lydicus* (WYEC108) (Yuan and Crawford 1995). The authors

observed the growth disorder and the lysis of mycelium hyphae, and due to scanning technique of electron microscopy, the damage of sprouting oospores, as well as the damages of mycelium cell wall of *Py. ultimum*. Further studies by the group of researchers (Yuan and Crawford 1995) included the protection of pea seeds against pre-emergence infection (*Py. ultimum*). In consequence of seeds inoculation with WYEC108, the 40% damage was reported, while 100% of control seeds displayed the disease symptoms. The studies also showed that the population of *S. lydicus* remained stable and at a high level of both sterilised and unsterilised soil resulted in high protective effect aimed at reducing the pea seedlings blight (Yuan and Crawford 1995).

Microorganisms inducing the plant resistance mechanisms and exhibiting competitive properties towards pathogens were also used to suppress blight diseases. The method was, for instance, adopted by Benhamou et al. (2000). In their studies, they assessed the usefulness of *Serratia plymuthica* bacteria (R1GC strain) for controlling the blight of cucumber seedlings. The cucumber seeds were being soaked for 24 hours in suspension containing the bacteria cells. After 5 days since the plant inoculation with the *Py. ultimum* spores, the control object showed severe root damage and plant withering. The biologically controlled plants were not completely healthy, but the disease symptoms mainly appeared on the side roots (Benhamou et al. 2000). According to the authors, the obtained results indicate that the reduction of the disease symptoms not only stems from the decrease in pathogen growth rate and colonisation of tissues but also from the induction of structural and biochemical barriers in a host plant. This approach has been confirmed by the results achieved by van Peer et al., (2001), who demonstrated the increased accumulation of phytoalexins occurring in carnation roots treated with *Pseudomonas* bacteria at the beginning of the attack caused by *Fusarium* fungi.

The induction of plant resistance mechanism was also confirmed by the studies on the suppression of pepper plant phytophthorosis through the application of antagonistic species of *Paenibacillus illinoisensis* (KJA-424) (Jung et al. 2005). The vase experiment showed high efficacy of pepper roots inoculation with KJA-424 and reported approximately 84% decrease in plant damages caused by *P. capsici* species compared with the control variant (Jung et al. 2005). Analogically, Cordier et al. (1998) studies on the use of mycorrhizal species of *Glomus mosseae* (BEG 12) in biological control of tomato against *P. parasitica* found that ISR mechanism

Table 1. Biological Control Agent (BCA) used to eradicate diseases caused by pathogens of the genera *Phytophthora*, *Pythium* and *Fusarium*

Biological Control Agent	Mechanism	Organism to be eradicated	Plant	Scope of the research	Effectiveness/results	References
<i>Bacillus cereus</i> UW85	Antibiosis (zwittermycine A), (kanosamine)	<i>P. cactorum</i> (1), <i>P. medicaginis</i> (2), <i>P. megasperma</i> f. sp. (3), <i>P. parasitica</i> (3,4), <i>Py. aphanidermatum</i> (4,6), <i>Ph. toluosum</i> (4,5),	(1)-Tests of antagonism, (2,3)-lucerne, (3,4)-tobacco, (6)-cucumber	(1,4) <i>in vitro</i> , III-laboratory pots (6) laboratory conditions	zoospore lysis, reduction of seedlings mortality, inhibition of damping off seedlings	(1) Gilbert et al. (1990), (2) Silo-Suh et al. 1994, (3) Handelsman et al. (1990, 1991) (4) Chen et al. (1996), (5) Shang et al. (1999), (6) Smith et al. (1993)
<i>Bacillus megaterium</i> KL39 (purified antibiotic)	Antibiosis	<i>P. capsici</i>	Chilli pepper	<i>In vitro</i> , <i>in vivo</i>	Medium	Jung i Kim (2005)
<i>Burkholderia cepacia</i> strain ASPB2D	Induction of ISR	<i>P. nicotianae</i>	Tobacco	<i>In vitro</i> , potted	High	Coventry and Dubery (2001)
<i>G. mosseae</i>	Competition	<i>P. nicotianae</i> var. <i>parasitica</i>	Tomato	<i>In vivo</i>	Medium to high	Trotta et al. (1996)
<i>G. mosseae</i> BEG 12	Induction of ISR	<i>P. parasitica</i>	Tomato	Potted	Reduction of root necrosis (depending on the effectiveness of mycorrhization)	Cordier (1998)
BCA	Mechanism	Organism to be eradicated	Plant	Scope of the research	Effectiveness/results of action	References
<i>Glomus macrocarpum</i> , <i>Glomus fasciculatum</i>	SAR/ISR, competition	<i>F. oxysporum</i>	Tomato	Potted	High	Kapoor (2008)
<i>Glomus mosseae</i> , <i>G. etunicatum</i> , <i>G. fasciculatus</i> , <i>Gigaspora margarita</i>	β -1,3- glucanase, chitinase	<i>P. capsici</i>	Chili pepper	<i>In vivo</i>	Medium	Ozgonen et al. (2009)

<i>Glucanacetobacter diazotrophicus</i> PAL5, L5	Antibiosis (pyoluteorin)	<i>F. oxysporum, F. solani</i>	-	<i>In vitro</i>	Limitation of mycelia growth	Logeshwaran et al. (2011)
<i>Hebeloma crustuliniforme, Hebeloma sinapizans, Laccaria laccata, Paxillus involutus</i>	Competition	<i>P. cambivora, P. cinnamomi</i>	Chestnut	<i>In vivo</i>	Medium	Branzanti et al. (1999)
<i>Laccaria laccata</i>	Competition	<i>F. oxysporum, F. verticillioides</i>	<i>Pinus pinea</i> umbrella pine	Potted	Reduction of root necrosis (depending on the efficiency of mycorrhization)	Machón et al. (2009)
<i>Laccaria laccata</i> PC050	Competition	<i>F. oxysporum</i>	<i>Pinus banksiana</i>	<i>In vitro</i>	Inhibition of mycelia growth and germination of spores	Chakravarty i Hwang (1991)
BCA	Mechanism	Organism to be eradicated	Plant	Scope of the research	Effectiveness/results of action	References
<i>P. fluorescens</i> 18 szczepów	Competition, antibiosis	<i>F. oxysporum</i>	-	<i>In vitro</i>	Inhibition of mycelia growth	Kumar et al. (2002)
<i>P. fluorescens</i> 89B61	Induction of ISR	<i>P. infestans</i>	Tomato	Potted	Low	Yan et al. (2002)
<i>Paenibacillus illinoisensis</i> KJA-424	SAR/ISR, accumulation of PR proteins in leaves	<i>P. capsici</i>	1-year-old pepper	Potted	High	Jung et al. (2005, 2006)
<i>Paenibacillus polymyxa</i> B2, B5, B6	Antibiosis	<i>P. palmivora, Py. aphanidermatum</i>	<i>Arabidopsis thaliana</i>	<i>In vitro</i>	protection against colonization by zoospores	Timmusk et al. (2009)
<i>Paxillus involutus</i> 0262	Antibiosis	<i>F. oxysporum</i>	<i>Pinus resinosa</i>	<i>In vitro</i>	Medium	Duchesne et al. (1989)
<i>Penicillium striatisporum</i> Pst10	Antibiosis: two unidentified secondary metabolites	<i>P. capsici</i>	Chili paprika	<i>In vitro</i> , potted	High	Ma et al. (2008)

Biological Control Agent	Mechanism	Organism to be eradicated	Plant	Scope of the research	Effectiveness/results	References
<i>Ph. oligandrum 1010</i>	Cellulase, hyperpathogenicity, induction of plant resistance reaction	<i>P. parasitica</i>	Tomato	<i>In vitro</i> , potted (vermiculite)	Medium	Picard et al. (2000 a,b)
<i>Pseudomonas fluorescens</i> ISR-6	Antibiosis: pyoluteorin, pyrrolnitrin, HCH	<i>P. capsici</i>	Black pepper	<i>In vitro</i>	High	Paul i Sarma (2006)
<i>Pseudomonas</i> spp. 3A17	Competition, production of siderophores	<i>P. cactorum</i>	<i>Malus</i> , apple	<i>In vitro</i> , <i>in vivo</i>	Medium	Janisiewicz i Covey (1983)
BCA	Mechanism	Organism to be eradicated	Plant	Scope of the research	Effectiveness/results of action	References
<i>Serratia marcescens</i> F-1-1	Antibiosis	<i>P. capsici</i>	Cucumber	<i>In Vitro</i>	Inhibition of zoospore germination	Okamoto et al. (1998)
<i>Serratia phymuthica</i> A21-4	Macrocyclic lactone (A21-4) (inhibition of mycelia growth, creation of zoospores and sporangia)	<i>P. capsici</i>	1-year-old paprika	Potted, greenhouse	High	Shen et al. (2005)
<i>Serratia phymuthica</i> strain R1GC4	ISR	<i>Ph. ultimum</i>	Cucumber	Potted	Limitation of disease symptoms	Benhamou et al. (2000)
<i>Streptomyces griseus</i> H7602	Chitinase, β -1,3-glucanase, lipase, protease	<i>P. capsici</i>	1-year-old paprika	<i>In vitro</i> , potted	Medium	Nguyen et al. (2012)

<i>Streptomyces lydicus</i> WYEC 108	Antibiosis, chitinase, production of siderophores	<i>Ph. ultimum</i>	Cotton, peas	<i>In vitro</i> , potted	Elimination of oospores, mycelium lysis, high protection effect	Yuan and Crawford (1995)
<i>Streptomyces</i> sp. (15, 32, 93, PonSSII, GS93-23, GS43-5, GS2-21, GS8-22)	Antibiosis	<i>P. medicaginis</i> , <i>P. sojae</i>	Lucerne, soy	<i>In vitro</i> , potted,	Reduction of disease symptoms	Xiao et al. (2002)
<i>T. asperellum</i> PR11	Competition, hyperpathogenicity	<i>P. megakarya</i>	<i>Theobroma cacao</i>	Field	Low	Deberdt et al. (2008)
BCA	Mechanism	Organism being eradicated	Plant	Scope of the research	Effectiveness/results of action	References
<i>T. hamatum</i> s382	SAR	<i>P. capsici</i>	Cucumber	Potted	High	Khan et al. (2004)
<i>T. harzianum</i>	β -(1,3)-glucanase	<i>Py. aphanidermatum</i> , <i>Ph. myriotylum</i>	Tobacco	<i>In vitro</i> , potted	Limitation of disease symptoms in sterile soil	Devaki et al. (1992)
11 isolates of Actinomycetes	β -1,3-, β -1,4- and β -1,6- glucanase	<i>P. fragariae</i> var. <i>rubi</i>	Raspberry	<i>In vitro</i> , potted	Reduction of root rot of raspberry	Valois et al. (1996)

is activated in mycorrhized plants, which leads to the increase in phenolic compounds concentration. The studies showed the reduction of root necrosis as a result of plants inoculation with mycorrhizal fungus, but the protective effect depended on the effectiveness of plant mycorrhization (Cordier et al. 1998). The authors stated that the mycorrhization of tomato plants triggered not only a local reaction but also a systemic immunity in the plant roots. Additionally, callose development was observed in mycorrhized cells, which built a barrier against infection.

Mycorrhizal species of *Glomus macrocarpum* and *Glomus fasciculatum* were used to counteract fusaric withering of tomato (*F. oxysporum* f. sp. *lycopersici*) (Kapoor 2008). In vase experiment, mycorrhized tomato plants have been reported to show twice as high phenolic compounds concentration, six times higher activity of PAL enzyme and over 18 times higher JA content (in fresh plant mass) in comparison with control plants. The studies showed also increased efficacy of biological control. *Macrocarpum* and *G. fasciculatum* species suppressed the disease symptoms on the tomato plants by, respectively, 75% and 78%.

Furthermore, promising results were obtained based on ectomycorrhizal species – waxy laccaria (*Laccaria lacata*). Chakravarty and Hwang (1991) proved that the species strongly suppressed the *F. oxysporum* mycelium growth on the Jack pine seedlings (*Pinus banksiana*) compared with other fungi. As a consequence of plant mycorrhization, the decrease in the number of isolated colonies of *Fusarium* fungi in the rhizosphere was observed, while culture filtrates of waxy laccaria applied to *in vitro* studies considerably suppressed sprouting of spores and hyphae of *Fusarium oxysporum*. Mycorrhized pine seedlings exhibited increased phenolic compounds content compared with the control plants, indicating the activation of resistance mechanisms (Chakravarty and Hwang 1991). The studies involving *L. lacata* species were continued focused on the protection of the stone pine (*Pinus pinea* L.) against the seedling blight caused by *F. oxysporum* and *F. verticillioides* (Machón et al., 2009). The experiment with plant pots filled with autoclaved a peat-vermiculite medium reported no substantial impact of antagonistic species on plant survival in terms of preemergence blight. Intensification of postemergence blight symptoms depended on the level of the mycorrhization of pine seedlings (Machón et al. 2009). Other ectomycorrhizal species – such as brown roll-rim (*Paxillus involutus*) was used to control the red pine (*Pinus resinosa* Ait.) root blight (*F.*

oxysporum). After 14 days since the infection, the pine seedlings mortality reduced by 55% and *F. oxysporum* sporing by approximately 80% (Machón et al. 2009).

The results presented in the above subsection and related to the studies on the use of individual BCA microorganisms in biological control were obtained in the course of laboratory researches as well as the vase and greenhouse experiments. These experiments mainly involved artificial medium or sterilised soil. Under such conditions, introduced microorganisms competed only with the populations of pathogens inoculated to the plants, while high and medium effectiveness of blight pathogens control, which was achieved by the authors, is extremely difficult to obtain under field conditions. The above assumption is confirmed by the results of Deberdt et al., (2008), who applied PR11 *Trichoderma asperellum* strain to counteract black spot leaf diseases of cacao tree (*P. megakarya*). The studies showed statistically significant, over 20% reduction in disease symptoms compared with the control variant; however, much higher efficacy was measured when applying chemical protection, reporting approximately 2% damage within the research period.

The recipe for improving low efficacy of biological preparations observed under production conditions is a combined use of several compatible microorganisms in one treatment or in subsequent treatments conducted at different stages of the plant growth (Table 2). Since the most frequently applied biological control factors can synthesize secondary metabolites with antibiotic properties, in case of combined use of antagonistic microorganisms, it is necessary to do conformance tests under *in vitro* conditions.

The example of efficacious combination of microorganism to control *P. parasitica* and *Fusarium* fungi was the use of *Paenibacillus* sp. (B2) bacteria with antibiotic properties together with mycorrhizal species of *G. mosseae*. Petri dish experiments confirmed that the bacteria do not show antagonistic properties towards *G. mosseae*, but it reduces the growth of plant pathogens (Budi et al., 2000). The experiment under *in vitro* conditions showed the suppression of spores sprouting, as well as the hindered growth of *P. parasitica* hyphae and the mycelium of *F. oxysporum* and *F. culmorum*. The *in vivo* experiment demonstrated the decrease in the necrosis symptoms on tomato plants due to individual and combined application of antagonistic microorganisms. However, the most remarkable reduction in the disease symptoms resulted from the combined application of BCA microorganisms (63%) (Budi et al. 2000).

Other studies showed the effectiveness of the combined use of ectomycorrhizal species of *Paxillus involutus* and the *B. subtilis* – the bacteria strain with antibiotic properties (Hwang et al. 1995). *In vivo* experiment conducted in Erlenmeyer flask containing sterilised vermiculite proved that combined application of antagonists reduces by 16% the jack pine (*P. banksiana*) mortality from the infection caused by *F. moniliforme*.

High efficacy of biological control was reported after applying two antagonistic organisms to counteract cucumber seedling blight (*P. ultimum*) (Roberts et al. 2005). Two independent experiments showed that the best results in terms of the disease control were obtained after applying *T. vires* (GL21) or combining *T. vires* (GL3) with *Burkholderia cepacia* (BC-1) (Roberts et al. 2005).

There are also reports on the attempts of combined use of commercial biological preparations to control the blight diseases. Elliott et al. (2009) carried out the assessment of five commercial biological preparations containing: *B. subtilis* GB03 *B. subtilis*, *B. lichenformis*, *B. megaterium*, *B. subtilis* QST 713, *S. lydicus* WYEC 108, *T. atroviride* CHS 861 and *G. vires* GL-21 in terms of their effectiveness in *P. ramorum* control. The efficacy was analysed based on the antagonism tests and *in vivo* experiments, using the leaves of plants sensitive to infection (*Caucasian rhododendron*, the Japanese camellia). In the Petri dish, the most efficacious preparation reducing the mycelium growth of all the *P. ramorum* strains (100% growth suppression) turned out to be the Plant Helper (*Trichoderma atroviride*), whereas in *in vivo* experiments this preparation did not produce any positive effects. In this case, the most effective was the Serenade preparation (*Bacillus subtilis* QST 713) displaying the average results on Petri dish. According to the authors, the lack of relationship between the Petri dish results and the leaves tests eliminates the first method as a reliable assessment of biological preparations (Elliott et al. 2009). In the antagonism tests of individual BCA, the authors proved lack of mutual antagonism between *T. atroviride* and *S. lydicus*, which allowed for the attempt to use two preparations altogether. However, the combined use of microorganisms did not produce more beneficial protective effects as compared with individual BCA application (Elliott et al. 2009). The attempts to control the blight of sugar beet seedlings (*Py. ultimum*) showed lack of improvement in biological control efficacy with respect to combined use of antagonists, in comparison with microorganisms used individually (Fukui et al. 1994), while the studies of de Boer et al. (2003) have indicated that incompatible

isolates applied together in *in vitro* test gave identical results with the strains applied separately (RS56 and RS111) (de Boer et al. 1999).

Few studies on combined use of biological preparations were conducted under field conditions. These are for instance the studies of Kim et al. (2008), who used antagonistic bacteria of *S. plymuthica* (C-1), *Chromobacterium* sp. (C-61), *Lysobacter enzymogenes* C-3 to control *P. capsici* and other pepper pathogenic species (*R. solani*, *F. oxysporum* i *F. solani*).

In vase experiment, the authors noticed that among individually applied bacteria (which were mentioned above), *S. plymuthica* (C-1) strain had the strongest antagonistic effect on *P. capsici*, though the separate BCA showed the average effectiveness in the control of fungal complex. In vase experiments, the applied strains when combined with one another produced high protective effects in the control of pathogen complex, and obtained results were also verified in field experiments. BCA combination was applied on three different dates, eventually obtaining high efficacy of biological control in two independent experiments (Kim et al. 2008).

The control of sugar beet seedling blight (*Pythium*) using the antagonistic organisms of *Stenotrophomonas maltophilia* (W81) and *P. fluorescens* (F113Rif) was conducted by Dunne's team under field conditions (Dunne et al. 1998). The authors demonstrated that the combined application of antagonistic microorganisms led to the decrease in the plant infections and was at the same level as the chemical control (Dunne et al. 1998).

In the studies of Ezziyyani et al. (2007) pepper blight (*P. capsici*) was controlled with the combination of two antagonistic microorganisms applied altogether: *T. harzianum* (2413), *S. rochei* (467). The studies showed that the lowest doses of *S. rochei* applied separately did not perform their protective function, the high doses caused delayed development of disease symptoms and the highest doses reduced the plant mortality.

Individual application of *T. harzianum* species did not improve the pepper plants health. Due to combined application of microorganisms, phytophthorosis symptoms decreased by 79.8% in vase experiment, and by 74.8% in field experiment (Ezziyyani et al. 2007). Slight fall in the efficacy of biological control observed in field experiment (compared with the vase one) was explained with the fact that antagonistic BCA had to compete with homogenous microorganisms in natural soil, while in sterilised vase medium such competition did not occur.

Abo-Elyousr et al. (2009) to control the cotton seedling blight caused by *P. debaryanum* and *F. oxysporum*

Table. 2 Biological Control Agents (BCA) used separately in eradication of diseases caused by pathogens genus *Phytophthora*, *Pythium* and *Fusarium*

Biological Control Agent	Mechanism	Organism to be eradicated	Plant	Scope of the research	Effectiveness/ results	References
<i>Burkholderia cepacia</i> 322, <i>T. harzianum</i> 2413	Antibiosis, mycoparasitism	<i>P. capsici</i>	Pepper	<i>In vitro</i> , potted	High	Ezziyyani et al. (2009)
¹ <i>B. subtilis</i> GB03, ² <i>B. subtilis</i> QST 713, ³ <i>Streptomyces lydicus</i> WYEC 108	¹ Iturine (antibiotic), ¹ ISR, ² Antibiosis, ² ISR, ³ Antibiosis, ³ chitinase, ³ production of siderophores	<i>P. ramorum</i>	<i>Rhododendron caucasicum</i> , <i>Camellia japonica</i>	<i>In vitro</i> (detached leaves)	No improvement in the overall efficiency of the application of the BCA	Elliott et al. (2009)
<i>B. cereus</i> UFV-101, <i>Candida</i> sp. 266, <i>Aspergillus</i> sp. 138, <i>Cellulomonas flavigena</i> 328, <i>Cryptococcus</i> sp. 404	Antibiosis, competition, ISR	<i>P. infestans</i>	Tomato	Greenhouse	High	Lourenco et al. (2006)
LS213 (<i>B. subtilis</i> GB03, <i>B. amyloliquefaciens</i> IN937a, chitosan), <i>B. licheniformis</i> CECT 5106, <i>P. fluorescens</i> CECT 5398, <i>Chryseobacterium balustinum</i> CECT 5399	Production of siderophores, SAR/ISR	<i>F. oxysporum</i>	Pepper, tomato	<i>In vivo</i> (cartridge)	Medium to high	Domenech et al. (2006)
Biological Control Agent	Mechanism	Organism to be eradicated	Plant	Scope of the research	Effectiveness/ results	References
<i>Micromonospora carbonacea</i> M1, <i>Streptomyces violascens</i> S97	Cellulase, antibiosis,	<i>P. cinnamomi</i>	<i>Banksia grandis</i>	Greenhouse	High	El-Tarably et al. (1996)
<i>P. fluorescens</i> WCS374, WCS417, <i>P. putida</i> WCS358, <i>F. oxysporum</i> Fo47, <i>Acremonium rutilum</i> 417PSB, <i>Verticillium lecanii</i> ,	SAR/ISR, production of siderophores	<i>F. oxysporum</i>	Radish	Potted	Low	Leeman et al. (1996)
<i>P. putida</i> 32-2, GR12-2, <i>P. fluorescens</i> A1, ML5, <i>P. aureofaciens</i> PGS12	Competition, production of siderophores, antibiosis	<i>Ph. ultimum</i>	Sugar beet	<i>In vitro</i> , potted	Low in inclusive application of the BCA	Fukui et al. (1994)

<i>P. putida</i> RE8, <i>P. fluorescens</i> RS111	Competition, production of siderophores	<i>F. oxysporum</i>	Radish	Potted	Low	de Boer et al. (1999)
<i>P. putida</i> : WCS358 i RE8	Production of siderophores, ISR	<i>F. oxysporum</i>	Radish	Potted	Low	de Boer et al. (2003)
<i>Paenibacillus</i> sp. B2	Antibiosis (paenimyxin)	<i>P. parasitica</i> , <i>F. oxysporum</i>	Tomato	In vitro, in vivo	Inhibition of mycelia growth and germination of spores	Budi et al. (2000)
<i>Paxillus involutus</i> and, <i>Suillus tomentosus</i> , <i>Bacillus subtilis</i> ,	Competition, antibiosis	<i>F. moniliforme</i>	<i>Pinus banksiana</i>	<i>In vitro</i> , <i>in vivo</i> (Erlenmeyer flasks + vermiculite)	High	Hwang et al. (1995)
<i>Serratia plymuthica</i> C-1, <i>Chromobacterium</i> sp. C-61, <i>Lysobacter enzymogenes</i> C-3	Antibiosis, chitinase, protease, lipase, glucanase	<i>P. capsici</i>	Pepper	Potted, greenhouse, field	High	Kim et al. (2008)
<i>Stenotrophomonas maltophilia</i> W81, <i>P. fluorescens</i> F113	Chitinase, protease, phloroglucinol, siderophores, HCN	<i>Pythium</i> spp.	Sugar beet	<i>In vitro</i> , potted, field	High	Dunne et al. (1998)
Biological Control Agent	Mechanism	Organism to be eradicated	Plant	Scope of the research	Effectiveness/ results	References
<i>T. hamatum</i> AUSB-26328, <i>T. harzianum</i> AUSB-26330, <i>Paecilomyces lilacinus</i> AUSB-26336, RIS (Bion, SA)	Induction of SAR, increase in the content of phenolic compounds in plants	<i>Ph. debaryanum</i> , <i>F. oxysporum</i>	Cotton	Greenhouse, field	Medium	Abo-Elyouss et al. (2009)
<i>T. vires</i> GL3, GL21, <i>Burkholderia ambifaria</i> BC-F, <i>B. cepacia</i> BC-1, <i>Serratia marcescens</i> NI-14	Competition, antibiosis	<i>Ph. ultimum</i>	Cucumber	Greenhouse	Medium to high	Roberts et al. (2005)
<i>Trichoderma harzianum</i> 2413, <i>Streptomyces rochei</i> 467	Hyperpathogenicity, antibiosis	<i>P. capsici</i>	Pepper	Potted, field	High	Ezziymani et al. (2007)

used *T. hamatum* (AUSB-26328), *T. harzianum* (AUSB-26330), *Paecilomyces lilacinus* (AUSB-26336) and synthetic resistance inductors (RIs): Bion (BTH) and salicylic acid (SA). In field studies, the most positive results concerning the reduction of both plant pathogenic species of *P. debaryanum* and *F. oxysporum* were obtained after applying the following variant: *P. lilacinus*, *T. harzianum*, SA and Bion. In consequence, the disease index of both pathogens decreased by 50% (Abo-Elyousr et al. 2009).

4. Biological control – current status and development perspectives

Application of biological plant control agents in the EU countries is regulated by the Directive 91/414/EEC (EU 1991), the Directives: 2001/36/EC (EU 2001) and 2005/25/EC (EU 2005), as well as by the Regulation EC No. 1107/2009 (EU 2009). The European Commission precisely defines the rules for the producers registering for the use of BCA preparations. Diverse interpretation of law provisions among individual EU countries results in prolonged registration process, which is also different in each member state. Currently, Poland is one of the six member states, which do not have detailed law regulations on the use and registration of biological control agents. Expensive registration procedures and a great deal of time they involve result in 16 biofungicides currently available in Europe (www.rebeca-net.de).

Commercial biological preparations available on the market contain single strains of antagonistic microorganisms with a very specific mechanism of impact on pathogens. They are mainly used for emergency purposes in terms of particular lifecycle phase of pathogenic factor (Junaid et al., 2013, www.rebeca-net.de). Most of the soil fungi species are considered cosmopolitan, which means that they can easily move to other environment (Gams 2007). Comparative analyses of soil fungi population conducted in various parts of the world indicate that both the number and the qualitative content of soil fungi taxa isolated from different environments are similar (Hawksworth 2001); therefore, according to Bae et al. (2011), the BCA species can be used in various environmental conditions.

A fundamental issue, which should be considered in terms of biological control, is achieving satisfactory effectiveness of biopreparations and repeatability of results in soil and on the plants under production conditions. To obtain a good effect, the biological factors must first of all colonise the plant tissues. Mutual inter-

actions mainly concern competition for living space and nutrients. They developed in the coevolution process in the soil and on the plants where competition between the microorganisms is based solely on the colonization rate (growth rate, lifecycle rate, adaptation capacities or reproductive potential), but it is connected with dynamic competition between the microorganisms using all the possible means of defence and aggression. Microorganisms existing in specific ecological niche developed various strategies to fight off the competition. They include detoxification of secondary metabolites of other organisms, repression of genes responsible for the synthesis of metabolites, synthesis of antibiotics harmful for competitive organisms and resistance to antibiotics synthesised by other microorganisms (Duffy et al. 2003). The above listed interactions may result in lower effectiveness of biological control in natural ecosystems. In addition, mutual relations between microorganisms are affected by many factors not subject to control and determining the efficacy of protective activities. They include: environmental conditions, temperature, soil pH, presence of growth hindering factors and types of microorganism species living in particular niche (Benhamou 2004). For this reason, the studies on BCA application under *in vitro* conditions are not fully relevant to (there is no linear relationship) the results obtained under *in vivo* conditions (Elliot et al. 2009). Mathematical models used for the analysis of the course of disease taking into account the biological control mechanisms showed that the BCA efficacy depends on the colonization level of the plant tissues or the soil and on the BCA span of activity (Jeger et al. 2009), while the studies conducted by Zeng et al. (2012) proved that the effectiveness of the biological control depends on steady presence of BCA population introduced into the environment. In view of the above, it can be deduced that the BCA efficacy does not hinge on a short-term impact of antagonistic microorganisms, and breaking down the pathogen resistance mechanism does not guarantee a satisfactory protective effect. For this reason, the biological control efficacy in terms of the field crops is limited and the most successful use of BCA relates to greenhouse crops (Paulitz and Belanger 2001). Small effectiveness of biological control observed in some field experiments may also stem from the use of the antagonistic organisms with narrow mechanism of impact on pathogens; therefore, it is recommended to use the microorganisms with wide range of antagonistic capacities (Cook 1993). Specialised mechanism of impact on pathogenic microorganisms is associated with very

small probability of the host change, as for example, hyperparasite species of *Ampelomces quisqualis* – parasitising only the fungi responsible for powdery mildew (Angeli et al., 2012). According to some researchers, high host specialisation can be correlated with evolutionary liability (Parker and Gilbert 2004), while in the opinion of Heydari and Pessarakli (2010), hyperparasiting organisms introduced into the environment do not provide sufficient protection, since they exhibit an aggressive behaviour towards other organisms only under conditions of limited availability of nutrients.

The use of BCA affecting solely the specific type of pathogen has frequently no impact on other organisms inhabiting the niche, which can lead to the colonization of plants by other pathogenic organisms. This phenomenon is of paramount importance in terms of soil-borne pathogens producing similar or the same disease symptoms on the plants. In such case, lack of precise diagnostic procedures to be adapted by forest nurseries does not provide the answer for the question about efficacious elimination of specific organism, and as long as the plant is colonised by other pathogenic organisms the issue of effective disease control remains unresolved. Additional impediments are numerous endospore forms and pathogenic spores, which are dispersed in the groundwater and the soil. In the situation of severe competition between microorganisms, these forms enable the survival of the species, while the size of the fungi and hyperparasite bacteria population introduced into ecosystem is subject to reduction (Lourenco et al. 2006). To conclude, it should be stressed that the use of biological plant control is very difficult in comparison with chemical methods, since it requires extremely precise procedures for BCA application to specific pathogens and plant species as well as the biological knowledge of both target organisms and biological control factors. Due to this fact, the researchers should either search for new microorganisms with antagonistic properties to pathogens to extend the BCA arsenal, or they should focus on using local strains with the properties allowing for their use in particular habitats. Production of such biopreparations is obviously very difficult; however, the devoted effort will be compensated by the improvement of biopreparations efficacy as well as it will help to dispel many doubts concerning the microorganisms coming from distant parts of the world and their introduction into the environment. The recipe for enhancing the BCA efficacy is the combined use of synergistic factors of biological control, which improves the protective effect and enables to fight off larger number of

pathogens (Dunne et al. 1998; Jetiyanon and Kloepper 2002). There are many reports on the application of several BCA, compatible in terms of mechanism of action (Table 2).

However, their interaction in the environment may raise some doubts. The BCA populations used simultaneously or in short time intervals may compete with each other (Xu et al., 2011), that is why the combined use of several BCA can generate beneficial, neutral or adverse protective effect. This effect depends on the target organism, the size of its population and selection of specific BCA (Kessel et al. 2002; Lourenco et al. 2006; Ezziyyani et al. 2007; Xu et al., 2010). Xu et al. (2011) when analysing the BCA activity model of various mechanisms of impact on the pathogen, arrived at the conclusion that the application of individual BCA with multiple mechanism of impact is more effective than using the combination of several BCA with various yet isolated antagonistic capacities. At the same time, Xu et al. (2011) did not exclude the increase in efficacy of combined BCA but stressed that synergistic impact is determined by mutual compatibility of microorganisms, which has to be confirmed by prior laboratory analyses. The above assumption has been substantiated with the newest results presented by Xu and Jeger (2013), who have showed that combined use of BCA of competitive and hyperparasitic properties resulted in the delayed epidemic progression.

It seems beneficial to preventatively introduce to this system the microorganisms stimulating the plant resistance response (SAR, ISR), that is before the period of the greatest sensitivity of plants or the highest activity of pathogen. It obviously requires thorough studies determining the procedures for the combined use of specific BCA with regard to particular pathogen, plant and habitat. A successful method for reducing Oomycetes is to mix biological control with standard plant protection products (Silva et al. 2004) and to combine BCA with synthetic resistance inducers (RIs) (Abo-Elyousr et al. 2009). The use of mycorrhizal fungi, which improve the plant growth and are the antagonist of pathogenic fungi, is important for the development of biological control methods in forest nurseries (Poza et al. 1999). It is beneficial due to the lack of negative impact on the environment and the financial considerations (Harrier and Watson 2004). The effectiveness of the biological fungi preparations can be improved by enriching their composition with calcium salts (CaCO_3), which stimulates fungi sporulation and increases the enzyme synthesis (Saxena et al., 2001, Wuyep et al., 2003). Calcium

included in biopreparations enhances their quality and stimulates the antagonist activity after biofungicide application (Spadaro and Gullino 2004). The studies conducted by Sugimoto et al. (2008) showed that calcium ions hindered both the mycelium growth and *P. sojae* zoospore release, hence a deliberate enrichment of BCA preparations for countering oomycetes of *Phytophthora* species. This thesis has also been confirmed by von Broembsen and Deacon (1997), who proved the efficacy of CaCl_2 and $\text{Ca}(\text{NO}_3)_2$ in reducing *P. parasitica*, and by the studies on the use of ions Ca^{2+} to protect *Quercus ilex* against *P. cinnamomi* (Serrano et al. 2012).

5. Conclusions

The literature data indicate a high potential of biological control for suppressing blight diseases in forestry, particularly with regard to the container nursery.

Application of biological control under production conditions requires formulation of precise procedures with respect to specific biofungicides, environmental conditions, the host and the target organisms.

The effectiveness of biological preparations can be improved by combining the treatment with chemical control as well as by using several antagonist organisms exhibiting tolerance towards each other and variously affecting the pathogen.

References

- Abdel-Monaim M.F. 2013. Improvement of Biocontrol of Damping-off and Root Rot/Wilt of Faba Bean by Salicylic Acid and Hydrogen Peroxide. *Mycobiology*, 41(1): 47–55.
- Abo-Elyousr K.A.M., Hashem M., Ali E.H. 2009. Sategrated control of cotton root rot disease by mixing fungal biocontrol agents and resistance inducers. *Crop Protection*, 28: 295–301.
- Adams P., De-Leij F.A., Lynch J.M. 2007. Trichoderma harzianum Rifai 1295-22 mediates growth promotion of Crack willow (*Salix fragilis*) saplings in both clean and metal-contaminated soil. *Microbiological Ecology* 54: 306–313.
- Alabouvette C., Olivain C., Steinberg C., 2006. Biological control of plant diseases: the European situation. *European Journal of Plant Pathology*, 114, 329–341.
- Angeli D., Maurhofer M., Gessler C., Pertot I. 2012. Existence of different physiological forms within genetically diverse strains of *Ampelomyces quisqualis*. *Phytoparasitica*, 40(1):37–51.
- Azcón-Aguilar C., Barea J.M. 1996. Arbuscular mycorrhizas and biological control of soil-borne plant pathogens – an overview of the mechanisms involved. *Mycorrhiza*, 6(6): 457–464.
- Bae H., Roberts D.P., Lim H., Strem M.D., Park S., Ryu C., Bailey B.A. 2011. Endophytic Trichoderma Isolates from Tropical Environments Delay Disease Onset and Induce Resistance Against Phytophthora capsici in Hot Pepper Using Multiple Mechanisms. *Molecular Plant Microbe Interaction*, 24(3): 336–351.
- Baker K.F., Cook R.J. 1974. Biological control of plant pathogens. San Francisco, W.H. Freeman and Company, 433.
- Bell M.J., Garside A.L., Magarey R.C. 2000. Effect of breaks on sugarcane growth: relations between glasshouse and field studies. *Proceedings of the Australian Society of Sugar Cane Technology*, 22: 68–76.
- Benhamou N. 2004. Potential of the mycoparasite, *Verticillium lecanii*, to protect citrus fruit against *Penicillium digitatum*, the causal agent of green mold: A comparison with the effect of chitosan. *Phytopathology*, 94: 693–705.
- Benhamou N., Gagné S., Quéré D.L., Dehbi L. 2000. Bacterial-mediated induced resistance in cucumber: Beneficial effect of the endophytic bacterium *Serratia plymuthica* on the protection against infection by *Pythium ultimum*. *Phytopathology*, 90: 45–56.
- Bent E., Tuzun S., Chanway C.P., Enebak S. 2001. Alterations in plant growth and in root hormone levels of lodgepole pines inoculated with rhizobacteria. *Canadian Journal of Microbiology*, 47: 793–800.
- Berdy J. 2005. Bioactive microbial metabolites. *Journal of Antibiotics*, 58: 1–26.
- Branzanti M.B., Rocca E., Pisi A., 1999. Effect of ectomycorrhizal fungi on chestnut ink disease. *Mycorrhiza*, 9: 103–109.
- Budi S.W., van Tuinen D., Arnould C., Dumas-Gaudot E., Gianinazzi-Pearson V., Gianinazzi S. 2000. Hydrolytic enzyme activity of *Paenibacillus* sp. strain B2 and effects of the antagonistic bacterium on cell integrity of two soil-borne pathogenic fungi. *Applied Soil Ecology*, 15: 191–199.
- Chakravarty P., Hwang S.F. 1991. Effects of ectomycorrhizal fungus, *Laccaria laccata*, on *Fusarium* damping-off in *Pinus banksiana* seedlings. *European Journal of Forest Pathology*, 21: 97–106.
- Chen J., Jacobson L.M., Handelsman J., Goodman R.M. 1996. Compatibility of systemic acquired resistance and microbial biocontrol for suppression of plant disease in a laboratory assay. *Molecular Ecology*, 5: 73–80.
- Cook R. J. 1993. Making greater use of introduced microorganisms for biological control of plant pathogens. *Annual Review of Phytopathology*, 31, 53–80.
- Cordier C., Pozo M.J., Barea J.M., Gianinazzi S. 1998. Cell Defense Responses Associated with Localized and Systemic Resistance to *Phytophthora parasitica* Induced in Tomato by an Arbuscular Mycorrhizal Fungus. *Molecular Plant-Microbe Interactions*, 11(10): 1017–1028.
- Coventry H.S., Dubery I.A., 2001, Lipopolysaccharides from *Burkholderia cepacia* contribute to an enhanced defensive capacity and the induction of pathogenesis-related proteins in *Nicotiana tabacum*. *Physiological of Molecular Plant Pathology*, 58: 149–158.

- de Boer M., Boom P., Kindt F., Keurentjes J.J.B., Van der Sluis I., Van Loon L.C., Bakker P.A.H.M. 2003. Control of Fusarium wilt of radish by combining *Ps. putida* strains that have different disease suppressive mechanisms. *Phytopathology*, 93: 626–632.
- de Boer W., Folman L.B., Summerbell R.C., Boddy L. 2005. Living in a fungal world: impact of fungi on soil bacterial niche development. *FEMS Microbiol Rev* 29:795–811
- de Boer M., Van der Sluis I., van Loon L.C., Bakker P.A.H.M. 1999. Combining fluorescent *Pseudomonas* spp. strains to enhance suppression of Fusarium wilt of radish. *European Journal of Plant Pathology*, 105: 201–210.
- de Vasconcellos R.L.F., Cardoso E.J.B.N. 2009. Rhizospheric *Streptomyces* as potential biocontrol agents of *Fusarium* and *Armillaria* pine rot and as PGPR for *Pinus taeda*. *Bio-Control*, 54: 807–816.
- Deberdt P., Mfegue C.V., Tondje P.R., Bon M.C., Ducamp M., Hurard C., Begoude B.A.D., Ndoumbe-Nkeng M., Hebbard P.K., Cilas C. 2008. Impact of environmental factors, chemical fungicide and biological control on cacao pod production dynamics and black pod disease (*Phytophthora megakarya*) in Cameroon. *Biological Control*, 44: 149–159.
- Devaki N.S., Bhat S.S., Bhat S.G., Manjunatha K.R. 1992. Antagonistic activities of *Trichoderma harzianum* against *Phythium aphanidermatum* and *Pythium myriotylum* on tobacco. *Journal of Phytopathology*, 136: 82–87.
- Domenech J., Ramos-Solano B., Probanza A., Lucas-Garcia J.A., Colon J.J., Gutierrez-Manero F.J. 2004. *Bacillus* spp. and *Pisolithus tinctorius* effects on *Quercus ilex* ssp. ballot: a study on tree growth, rhizosphere community structure and mycorrhizal infection. *Forest Ecology and Management*, 194: 293–303.
- Domenech J., Reddy M.S., Klopper J.W., Ramos B. 2006. Combined application of the biological product LS213 with *Bacillus*, *Pseudomonas* or *Chryseobacterium* for growth promotion and biological control of soil-borne diseases in pepper and tomato. *BioControl*, 51(2): 245–258.
- Duchesne L.C., Peterson, R.L., Ellis B.E. 1989. The time-course of disease suppression and antibiosis by the ectomycorrhizal fungus *Paxillus involutus*. *New Phytologist*, 111(4): 693–698. doi:10.1111/j.1469-8137.1989.tb02364.
- Duffy B., Schouten A., Raaijmakers J.M. 2003. Pathogen self-defense: mechanisms to counteract microbial antagonism. *Annual Review of Phytopathology*, 41: 501–538.
- Dunne C., Moenne-Loccoz Y., McCarthy J., Higgins P., Powell J., Dowling D.N., O’Gara F. 1998. Combining proteolytic and phloroglucino producing bacteria for improved control of *Pythium*-mediated damping-off of sugar beet. *Plant Pathology*, 47: 299–307.
- Elliott M., Shamoun S.F., Summampong G., James D., Masri S., Varga A. 2009. Evaluation of several commercial biocontrol products on European and North American population of *Phytophthora ramorum*. *Biocontrol Science Technology*, 19(10): 1007–1021.
- El-Tarabily K.A., Hardy G.E.St.J., Sivasithamparam K. 2010. Performance of three endophytic actinomycetes in relation to plant growth promotion and biological control of *Pythium aphanidermatum*, a pathogen of cucumber under commercial field production conditions in the United Arab Emirates. *European Journal of Plant Pathology*, 128: 527–539.
- El-Tarabily K.A., Sykes M.L., Kurtboke I.D., Hardy G.E.St.J., Barbosa A.M., Dekker R.F.H. 1996. Synergistic effects of a cellulase producing *Micromonospora carbonacea* and an antibiotic producing *Streptomyces violaceus* on the suppression of *Phytophthora cinnamomi* root rot of *Banksia grandis*. *Canadian Journal of Botany*, 74: 618–624.
- Ezziyyani M., Requena M.E., Egea Gilabert C., Lamarti A., Candela M.E. 2009. Biological control of *Phytophthora capsici* root rot of pepper (*Capsicum annum* L.) plants using *Burkholderia cepacia* and *Trichoderma harzianum*. *Journal of Applied BioSciences*, 13: 745–754.
- Ezziyyani M., Requena M. E., Egea-Gilabert C., & Candela M. E. 2007. Biological control of *Phytophthora* root rot of pepper using *Trichoderma harzianum* and *Streptomyces rochei* in combination. *Journal of Phytopathology*, 155(6): 342–349. doi:10.1111/j.1439-0434.2007.01237.x.
- Figueiredo M.V.B., Seldin L., Araujo F.F., Mariano R.L.R. 2010. Plant growth promoting rhizobacteria: fundamentals and applications. In: Plant growth and health promoting bacteria, microbiology monographs 18 (ed. D.K. Maheshwari), Berlin, Springer, 448. DOI 10.1007/978-3-642-13612-2_2.
- Fravel D.R. 2005. Commercialization and implementation of biocontrol. *Annual Review of Phytopathology*, 43: 337–359.
- Fritsche K., Leveau J.H.J., Gerards S., Ogawa S., De Boer W., and van Veen J.A. 2006. *Collimonas fungivorans* and bacterial mycophagy. *IOBC/WPRS Bulletins*, 29: 27–30.
- Fukui R., Schroth M.N., Henderson M., Hancock J.G. 1994. Interaction between strains of pseudomonads in sugar beet spermospheres and their relationship to pericarp colonization by *Pythium ultimum* in soil. *Phytopathology*, 84: 1322–1330.
- Gams W. 2007. Biodiversity of soil-inhabiting fungi. *Biodiversity and Conservation*, 16 (1), 69–72. doi: 10.1007/s10531-006-9121-y.
- Gilbert G.S., Handelsman J., Parke J.L. 1990. Role of ammonia and calcium in lysis of zoospores of *Phytophthora cactorum* by *Bacillus cereus* strain UW85. *Experimental Mycology*, 14:1–8.
- Głowacka B., Kolk A., Janiszewski W., Rosa-Gruszecka A., Pudelko M., Łukaszewicz J., Krajewski S. 2012. Środki ochrony roślin oraz produkty do rozkładu pni drzew leśnych zalecane do stosowania w leśnictwie w roku 2013 [Plant protection chemicals and products for the decay of forest tree trunks advised for the use in forestry in the year of 2013]. Analizy i Raporty. 19. Instytut Badawczy Leśnictwa. 19: 75.

- Gohar Y., Beshay U., Daba A., Hafez E. 2006. Bioactive compounds from *Streptomyces nasri* and its mutants with special reference to proteopolysaccharides. *Polish Journal of Microbiology*, 55: 179–187.
- Golińska P., Dahm H. 2013. Antagonistic properties of *Streptomyces* isolated from forest soils against fungal pathogens of pine seedlings. *Dendrobiology*, 69: 87–97.
- Graham J.H. 2001. What do root pathogens see in mycorrhizas? *New Phytologist* 149: 357–359.
- Grodnitskaya I.D. Sorokin N.D. 2007. Application of microbes to the soils of Siberian tree nurseries. *Eurasian Soil Science* 40(3): 329–334.
- Gutierrez-Manero F.J., Ramos-Solano B., Probanza A., Mehouchi J. Tadeo F. R., Talon M., 2001. The plant-growth-promoting rhizobacteria *Bacillus pumilus* and *Bacillus licheniformis* produce high amounts of physiological active gibberellins. *Physiology Plantarum*. 111: 206–211.
- Handelsman J., Raffel S., Mester E.H., Wunderlich L., Grau C.R. 1990; Biological control of damping-off of alfalfa seedlings with *Bacillus cereus* UW85. *Applied Environmental Microbiology*, 56: 713–718.
- Handelsman J., Nesmith W.C., Raffel S.J. 1991. Microassay for biological and chemical control of infection of tobacco by *Phytophthora parasitica* var. *nicotianae*. *Current Microbiology*. 22: 317–319.
- Harman G.E., Howell C.R., Viterbo A., Chet I., Lorito M. 2004. *Trichoderma* species – opportunistic avirulent plant symbionts. *Nature Review Microbiology*, 2: 43–56.
- Harrier L.A., Watson C.A. 2004. The potential role of arbuscular mycorrhizal (AM) fungi in the bioprotection of plants against soil borne pathogens in organic and/or other sustainable farming systems. *Pest Management Science*, 60: 149–157.
- Hawksworth D.L. 2001. The magnitude of fungal diversity: the 1.5 million species estimate revisited. *Mycological Research*, 105: 1422–1432.
- Heydari A., Pesarakli M. 2010. A review on biological control of fungal plant pathogens using microbial antagonists. *Journal of Biological Science*, 10: 273–290.
- Hill R.A., Paderes D.E., Wigley P.J., Broadwell A.H. 2007. Growth of *Pinus radiata* seedlings in the nursery with novel microbial formulations. *New Zealand Plant Protection*, 60: 305.
- Hohmann P., Jones E.E., Hill R.A., Stewart A. 2011. Understanding *Trichoderma* in the root system of *Pinus radiata*: associations between rhizosphere colonisation and growth promotion for commercially grown seedlings. *Fungal Biology*, 115: 759–767.
- Hwang S.F., Chakravarty P., Chang K.-F. 1995. The effect of two ectomycorrhizal fungi, *Paxillus involutus* and *Suillus tomentosus*, and of *Bacillus subtilis* on *Fusarium* damping-off in jack pine seedlings. *Phytoprotection*, 76: (2)57–66.
- Janisiewicz W.J., Covey R.P. 1983. Biological control of collar rot caused by *Phytophthora cactorum*. *Phytopathology*, 73: 822.
- Jeger M.J., Jeffries P., Elad Y., Xu X.M. 2009. A generic theoretical model for biological control of foliar plant diseases. *Journal of Theoretical Biology*, 256: 201–214.
- Jetiyanon K., Kloepper J.W. 2002. Mixtures of plant growth promoting rhizobacteria for induction of systemic resistance against multiple plant diseases. *Biological Control*, 24: 285–291.
- Junaid J. M., Dar N.A., Bhat T.A., Bhat A.H., Bhat A. 2013. Commercial Biocontrol Agents and Their Mechanism of Action in the Management of Plant Pathogens. *International Journal of Modern Plant & Animal Sciences*, 1(2): 39–57.
- Jung H.K., Kim S.D. 2005. An antifungal antibiotic purified from *Bacillus megaterium* KL39, a biocontrol agent of red-pepper *Phytophthora* blight disease. *Journal of Microbiology and Biotechnology*, 15: 1001–1010.
- Jung W.J., Jin Y.L., Kim K.Y., Park R.D., Kim T.H. 2005. Changes in pathogenesis-related proteins in pepper plants with regard to biological control of *Phytophthora blight* with *Paenibacillus illinoisensis*. *BioControl*, 50 (1): 165–178. doi: 10.1007/s10526-004-0451-y.
- Jung W.J., Jin Y.L., Park R.D., Kim K.Y., Lim K.T., Kim T.H. 2006. Treatment of *Paenibacillus illinoisensis* suppresses the activities of antioxidative enzymes in pepper roots caused by *Phytophthora capsici* infection. *World Journal of Microbiology and Biotechnology*, 22(9): 901–907. doi: 10.1007/s11274-006-9131-7.
- Kapoor R. 2008. Induced Resistance in Mycorrhizal Tomato is correlated to Concentration of Jasmonic Acid. *Online Journal of Biological Sciences*. 8(3): 49–56. doi: 10.3844/ojbsci.2008.49.56.
- Kavatagi K.P., Lakshaman H.C. 2012. Effect of Arbuscular Mycorrhizal Fungi for their symbiotic efficiency on two varieties of *Solanum lycopersicum* L. *International Journal of Pharma and Biological Sciences*, 3(3): 1007–1017.
- Kelley W.D. 1976. Evaluation of *Trichoderma harzianum* impregnated clay granules as a biocontrol for *Phytophthora cinnamomi* causing damping off in pine seedlings. *Phytopathology* 66, 1023–1027.
- Kessel G.J.T., De Hass B.H., van der Werf W., Köhl J. 2002. Competitive substrate colonisation by *Botrytis cinerea* and *Ulocladium atrum* in relation to biological control of *Botrytis cinerea* in cyclamen. *Mycological Research*, 106: 716–728.
- Khamna S., Yokota A., Lumyong S. 2009. Actinomycetes isolated from medicinal plant rhizosphere soils: diversity and screening of antifungal compounds, indole-3-acetic acid and siderophore production. *World Journal of Microbiology and Biotechnology*, 25: 649–655.
- Khan J., Ooka J.J., Miller S.A., Madden L.V., Hoitink H.A.J. 2004. Systemic resistance induced by *Trichoderma hamatum* 382 in cucumber against *Phytophthora* crown rot and leaf blight. *Plant Disease*, 88: 280–286.
- Kim H.S., Sang M.K., Jeun Y.C., Hwang B.K., Kim K.D. 2008. Sequential selection and efficacy of antagonistic rhizobacteria for controlling *Phytophthora* blight of pep-

- per. *Crop Protection*, 27(3–5): 436–443. doi: 10.1016/j.cropro.2007.07.013.
- Kowalski S., Wojnowski L. 2009. Dynamika rozwoju opieńkowej zgnilizny korzeni w uprawie doświadczalnej z sadzonkami sosny zwyczajnej (*Pinus sylvestris* L.) nie-mikoryzowanymi i mikoryzowanymi grzybami *Hebeloma crustuliniforme* i *Laccaria bicolor* [Armillaria root rot dynamics in the experimental plantation with Scots pine (*Pinus sylvestris* L.) seedlings non mycorrhized and mycorrhized with the fungi *Hebeloma crustuliniforme* and *Laccaria bicolor*]. *Sylvan*, 153(1): 31–38.
- Kumar N., Thirumalai V., Gunasekaran P. 2002. Genotyping of antifungal compounds producing plant growth promoting rhizobacteria *Pseudomonas fluorescens*. *Current Science India*. 82: 1463–1466.
- Kozłowska M., Konieczny G. 2003. Biologia odporności roślin na patogeny i szkodniki. Poznań, Akademia Rolnicza. 173 p. ISBN 8371603207.
- Leeman M., den Ouden E.M., van Pelt J. A., Cornelissen C., Bakker P.A.H.M., Schippers, B. 1996. Suppression of fusarium wilt of radish by co inoculation of fluorescent *Pseudomonas* spp. and root colonizing fungi. *European Journal of Plant Pathology*. 102: 21–31.
- Lefort F., Pralon T., Nowakowska J., Oszako T. 2013. Screening of bacteria and fungi antagonist to *Phytophthora* and *Pythium* species pathogenic of forest trees. Biological Control of Fungal and Bacterial Plant Pathogens. *IOBC-WPRS Bulletin* 86: 185–186.
- Lehr N.A., Schrey S.D., Hampp R., Tarkka M.T. 2008. Root inoculation with a forest soil streptomycete leads to locally and systemically increased resistance against phytopathogens in Norway spruce. *New Phytologist*, 177: 965–976.
- Logeswaran P., Thangaraju M., Rajasundari K. 2011. In Vitro Suppression of Soil Borne Pathogenic Fungi and Pyoluteorin Production by *Gluconacetobacter Diazotrophicus*. *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 1(3) 150–156.
- Lourenco J.V, Maffia L.A., Romeiro R.D., Mizubuti E.S.G. 2006 Biocontrol of tomato late blight with the combination of epiphytic antagonists and rhizobacteria. *Biological Control* 38: 331–340.
- Ma W., Berkowitz G.A. 2007. The grateful dead: calcium and cell death in plant innate immunity. *Cell Microbiology*; 9: 2571–2585.
- Ma Y., Chang Z., Zhao J., Zhou M. 2008. Antifungal activity of *Penicillium striatisporum* Pst10 and its biocontrol effect on *Phytophthora* root rot of chilli pepper. *Biological Control*, 44(1): 24–31.
- Machón, P., Pajares, J.A., Diez, J.J., Alves-Santos, F.M., 2009. Influence of the ectomycorrhizal fungus *Laccaria laccata* on pre-emergence, postemergence and late damping-off by *Fusarium oxysporum* and *F. verticillioides* on Stone pine seedlings. *Symbiosis*, 49: 101–109.
- Mańka K. 2005. Fitopatologia leśna. Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne. ISBN 83-09-01793-6.
- Minchin R.F., Ridgway H.J., Condon L., Jones E.E. 2012. Influence of inoculation with a *Trichoderma* bioinoculant on ectomycorrhizal colonisation of *Pinus radiata* seedlings. *Annals of Applied Biology*. 161(1): 57–67.
- Molina R., Massiocotte H., Trappe J.M. 1992. Specificity phenomena in mycorrhizal symbioses: community-ecological consequences and practical implications. In: Allen MF (ed.) *Mycorrhizal functioning: an integrative plant-fungal process*. Chapman and Hall, New York, 357–423.
- Mousseaux M.R., Dumroese R.K., James R.L., Wenny D.L. and Knudsen G.R. 1998. Efficacy of *Trichoderma harzianum* as a biological control (agent) of *Fusarium oxysporum* in container grown Douglas fir seedlings. *New Forests*, 15(1): 11–21.
- Muthukumar A., Easwaran A., Nakkeeran S., Sangeetha G. 2010. Efficacy of plant extracts and biocontrol agents against *Pythium aphanidermatum* inciting chilli damping-off. *Crop Protection*, 29: 1483–1488.
- Nguyen X.-H., Naing K.-W., Lee Y.-S., Tindwa H., Lee G.-H., Jeong B.-K., Kim K.-Y. 2012 Biocontrol potential of *Streptomyces griseus* H7602 against root rot disease (*Phytophthora capsici*) in pepper. *The Plant Pathology Journal*. 28(3): 282–289. doi: 10.5423/PPJ.OA.03.2012.0040.
- Okamoto H., Sato M., Sato Z., Isaka M., 1998. Biocontrol of *Phytophthora capsici* by *Serratia marcescens* F-1-1 and analysis of biocontrol mechanisms using transposon insertion mutants. *Annals of the Phytopathological Society of Japan*, 64: 287–293.
- Oostendorp M., Kunz W., Dietrich B., Staub T. 2001. Induced disease resistance by chemicals. *European Journal of Plant Pathology*, 107: 19–28.
- Okorski A. 2007. Biologiczna ochrona roślin przed chorobami-mechanizmy perspektywy rozwoju. *Postępy Nauk Rolniczych*, 5: 21–36.
- Ozgonen Y., Yardimci N., Kilic H.C., 2009. Induction of phenolic compounds and pathogenesis related proteins by mycorrhizal fungal inoculations against *Phytophthora capsici* Leonian in pepper. *Pakistan Journal of Biological Sciences*, 12(17), 1181–1187.
- Paderes D. E., Hill R. A., Wang W. Y., Ridgeway H. J. Stewart A. 2005. Development of a Bio Protection System for *Pinus Radiata* with *Trichoderma* (ArborGuard™). In FOA/MAF 5th Annual Forest Biosecurity Workshop. Rotorua. New Zealand.
- Parker I.M., Gilbert G.S. 2004. the Evolutionary Ecology of Novel Plant-Pathogen Interactions. *Annual Review of Ecology Evolution Systematic*, 35(1), 675–700. doi: 10.1146/annurev.ecolsys.34.011802.132339.
- Paul D., Sarma Y. R. 2006. Antagonistic effects of metabolites of *Pseudomonas fluorescens* strains on the different growth phases of *Phytophthora capsici*, foot rot pathogen of black pepper (*Piper nigrum* L.). *Archives Of Phytopathology and Plant Protection*; 39(2), 113–118. doi: 10.1080/03235400500301182.

- Paulitz T.C., Belanger R.R., 2001. Biological control in green house system. *Annual Review of Phytopathology*, 39: 103–133.
- Picard K., Ponchet M., Blein J. P., Rey P., Tirilly Y., Benhamou N. 2000a. Oligandrin A proteinaceous molecule produced by the mycoparasite *Pythium oligandrum* induces resistance to *Phytophthora parasitica* infection in tomato plants. *Plant Physiology*, 124(1): 379–395.
- Picard K., Tirilly Y., Benhamou N. 2000b. Cytological effects of cellulases in the parasitism of *Phytophthora parasitica* by *Pythium oligandrum*. *Applied Environmental Microbiology*, 66(10): 4305–4314.
- Pieterse C. M. J., Pelt J. A. V., Wees S.C.M.V., Ton J., Kloosterziel K.M.L., Keurentjes J. J.B., Verhagen B.W.M., Knoester M., Sluis I.V.D., Bakker P.A.H.M., Loon L.C.V. 2001. Rhizobacteria mediated induced systemic resistance: Triggering, signaling and expression. *European Journal of Plant Pathology*, 107: 51–61.
- Pozo J.C.D., Allona I., Rubio V., Leyva A., de la Pena A., Aragoncillo C., Paz-Ares J. 1999. A type 5 acid phosphatase gene from *Arabidopsis thaliana* is induced by phosphate starvation and by some other types of phosphate mobilising/oxidative stress conditions. *Plant Journal*, 19: 579–589.
- Read D.J., Perez-Moreno J. 2003. Mycorrhizas and nutrient cycling in ecosystems – a journey towards relevance? *New Phytologist*, 157: 475–492.
- Reglinski T., Dick M., 2005. Biocontrol of forest nursery pathogens. *New Zealand Journal of Forestry*, 50, 14–21.
- Reglinski T., Spiers T.M., Taylor J.T., Ah Chee A., Dick M.A. 2008. Management of *Phytophthora* root rot in radiata pine seedlings. Report to New Zealand Forest Health Research collaborative, Project 2007-03.1-23. Auckland, The Horticulture and Food Research Institute of New Zealand.
- Renshaw J.C., Robson G.D., Trinci A.P.J., Wiebe M.G., Livens F.R., Collison D.C., Taylor R.J. 2002. Fungal siderophores: structures, functions and applications. *Mycological Research*, 106: 1123–1142.
- Roberts D.P., Lohrke S.M., Meyer S.L.F., Buyer J. S., Bowers, J.H., Jacyn Baker C., Chung, S. 2005. Biocontrol agents applied individually and in combination for suppression of soilborne diseases of cucumber. *Crop Protection*, 24(2): 141–155. doi: 10.1016/j.cropro. 2004.07.004.
- Salas-Marina M.A., Silva-Flores M.A., Uresti-Rivera E.E., Castro-Longoria E., Herrera-Estrella A., Casas-Flores S. 2011. Colonization of *Arabidopsis* roots by *Trichoderma atroviride* promotes growth and enhances systemic disease resistance through jasmonic acid/ethylene and salicylic acid pathways. *European Journal of Plant Pathology*, 131: 15–26.
- Saxena R.K., Sangeetha L., Vohra A., Gupta R., Gulati R. 2001. Induction and mass sporulation in lignin degrading fungus *Ceriporiopsis subvermispora* for its potential usage in pulp and paper industry. *Current Science*, 81: 591–594.
- Schouten A.O., Maksimova O., Cuesta-Arenas Y., Berg G.V.D., Raaijmakers J.M. 2008. Involvement of the ABC transporter in defence of *Botrytis cinerea* against the broad-spectrum antibiotic 2,4-diacetylphloroglucinol. *Environmental Microbiology*, 10: 1145–1157.
- Serrano M.S., Fernandez-Rebollo P., De Vita P., Sanchez M.E. 2012. Calcium mineral nutrition increases the tolerance of *Quercus ilex* to *Phytophthora* root disease affecting oak rangeland ecosystems in Spain. *Agroforestry Systems*: 1–7.
- Shang H., Chen, J., Handelsman J., Goodman R.M. 1999. Behavior of *Pythium torulosum* Zoospores During Their Interaction with Tobacco Roots and *Bacillus cereus* 38. *Current Microbiology*, 38: 199–204.
- Shen S., Choi O., Park S., Kim C., Park C. 2005. Root Colonizing and Biocontrol Competency of *Serratia plymuthica* A21-4 against *Phytophthora* Blight of Pepper. 21(1): 64–67.
- Silo-Suh L.A., Lethbridge B.J., Raffel S.J., He H., Clardy J., Handelsman J. 1994. Biological activities of two fungistatic antibiotics produced by *Bacillus cereus* UW85. *Applied Environmental Microbiology*, 60: 2023–2030.
- Silva H.S.A., Romeiro R.S., Carrer-Filho R., Pereira J.L.A., Mizubuti E.S.G., Mounter A., 2004. Induction of systemic resistance by *Bacillus cereus* against tomato foliar diseases under field conditions. *Journal of Phytopatology*, 152, 371–375.
- Singh J.S., Pandey V.C., Singh D.P. 2011. Efficient soil microorganisms: a new dimension for sustainable agriculture and environmental development. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 140: 339–353.
- Smith K. P., Havey M. J., Handelsman J. 1993. Suppression of cottony leak of cucumber with *Bacillus cereus* strain UW85. *Plant Disease*, 77: 139–142.
- Spadaro D., Garibaldi A., Gullino M.L. 2004. Control of *Penicillium expansum* and *Botrytis cinerea* on apple combining a biocontrol agent with hot water dipping and acibenzolar-S-methyl, baking soda, or ethanol application. *Postharvest Biology and Technology*, 33: 141–151.
- Sugimoto T, Watanabe K, Yoshida S, Aino M, Irie K, Matoh T, Biggs AR 2008. Select calcium compounds reduce severity of *Phytophthora* stem rot of soybean. *Plant Disease*, 92: 1559–1565.
- Timmusk S., van West P., Gow N.A.R., Huffstutler R.P. 2009. *Paenibacillus polymyxa* antagonizes oomycete plant pathogens *Phytophthora palmivora* and *Pythium aphanidermatum*. *Journal of Applied Microbiology*, 106: 1473–1481.
- Trotta A., Varese G.C., Gnani E., Fusconi A., Sampó S., Berta G. 1996. Interaction between the soil borne root pathogen *Phytophthora nicotianae* var. *parasitica* and the arbuscular mycorrhizal fungus *Glomus mosseae* in tomato plants. *Plant and Soil*, 185: 199–209.
- Tsantrizos Y.S., Kope H.H., Fortin J.A., Ogilvie K.K. 1991. Antifungal antibiotics from *Pisolithus tinctorius*. *Phytochemistry*, 30: 1113–1118.

- Valois D., Fayad K., Barasubiye T., Garon M., Dery C., Brzezinski C., Beaulieu C. 1996. Glucanolytic actinomycetes antagonistic to *Phytophthora fragariae* var. *rubi*, the causal agent of raspberry root rot. *Applied Environmental Microbiology*, 62: 1630–1635.
- Van Peer R., Niemann G. N., Schippers B. 1991. Induced resistance and phytoalexin accumulation in biological control of Fusarium wilt in carnation by *Pseudomonas* sp. strain WCS417r. *Phytopathology*, 81, 728–734.
- Vinale F., Sivasithamparam K., Ghisalberti E.L., Marra R., Woo S.L., Lorito M. 2008. *Trichoderma* plant-pathogen interactions. *Soil Biology & Biochemistry*, 40: 1–10.
- Von Broembsen S.L., Deacon J.W. 1997. Calcium interference with zoospore biology and infectivity of *Phytophthora parasitica* in nutrient irrigation solutions. *Phytopathology*, 87: 522–528.
- Whipps J.M. 2001. Microbial interactions and biocontrol in the rhizosphere. *Journal of Experimental Botany*, 52: 487–511.
- Wuyep P.A., Khan A.U., Nok A.J. 2003. Production and regulation of lignin degrading enzymes from *Lentinus squarrosulus* (mont.) Singer and *Psathyrella atroumbonata* Pegler. *African Journal of Biotechnology*, 2 (44): 444–447.
- Xiao K., Kinkel L. L., Samac D. A. 2002. Biological Control of Phytophthora Root Rots on Alfalfa and Soybean with *Streptomyces*. *Biological Control*, 23(3): 285–295. doi: 10.1006/bcon.2001.1015.
- Xu X.-M., Robinson J. D., Jeger M., Jeffries P. 2010. Using combinations of biocontrol agents to control *Botrytis cinerea* on strawberry leaves under fluctuating temperatures. *Biocontrol Science and Technology*, 20: 359–373.
- Xu X.-M., Jeffries P., Pautasso M., Jeger, M.J. 2011. Combined use of biocontrol agents to manage plant diseases in theory and practice. *Phytopathology* 101:1024-1031.
- Xu X.-M., Jeger M.J. 2013. Theoretical Modeling Suggests that Synergy May Result from Combined Use of Two Biocontrol Agents for Controlling Foliar Pathogens Under Spatial Heterogeneous Conditions. *Phytopathology*, 103(8): 768–775.
- Yan Z., Reddy M.S., Ryu C.-M., McInroy J.A., Wilson M., Kloepper J.W. 2002. Induced systemic protection against tomato late blight elicited by plant growth-promoting bacteria. *Phytopathology*, 92: 1329–1333.
- Yuan W.M., Crawford D.L. 1995. Characterization of *Streptomyces lydicus* WYEC108 as a potential biocontrol agent against fungal root and seed rots. *Applied Environmental Microbiology*, 61(8): 3119–28.
- Zeng W., Kirk W., Hao J. 2012. Field management of Sclerotinia stem rot of soybean using biological control agents. *Biological Control*, 60: 141–147.

Authors' contribution

A.O., T.O., A.P., J.A.N. – conceptualisation of the study, A.O. – manuscript preparation, T.O, J.A.N. – Editorial and substantive proofreading, A.P. - Preparation of tables and data collecting.